

SCALA PARADISI

АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ
У СПОМЕН

СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК
Књига 1

ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SERBICA

SECTIO GLOTTOLOGICA ET LITTERARIA

COLLEGIUM PALAEOSLAVICUM
SLAVICA ET SERBICA MEDIAEVALIA

Volumen I

SCALA PARADISI

SCRIPTA IN MEMORIAM
DEMETRII BOGDANOVIĆ VIRI ACADEMICI
1986–2016

Acceptum in Sectionis glottologicae et litterariae conventu vi, die xxvi mensis
Iunii, anno mmxviii, auctoribus Jasmina Grković-Major, Academiae socia
ordinaria et Anatolij Arkadjevič Turilov, Academiae socio extraneo

Redactores

Anatolij Arkadjevič Turilov, Academiae socius extraneus, Tatjana Subotin-Golubović,
univ. profestrix, Irena Špadijer, univ. profestrix, Nataša Dragin, univ. profestrix,
mag. Dušica Grbić et Katarina Mano-Zisi

BELGRADI
MMXVIII

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

СТАРΟΣЛОВЕНСКИ ОДБОР
СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК

Књига 1

SCALA PARADISI

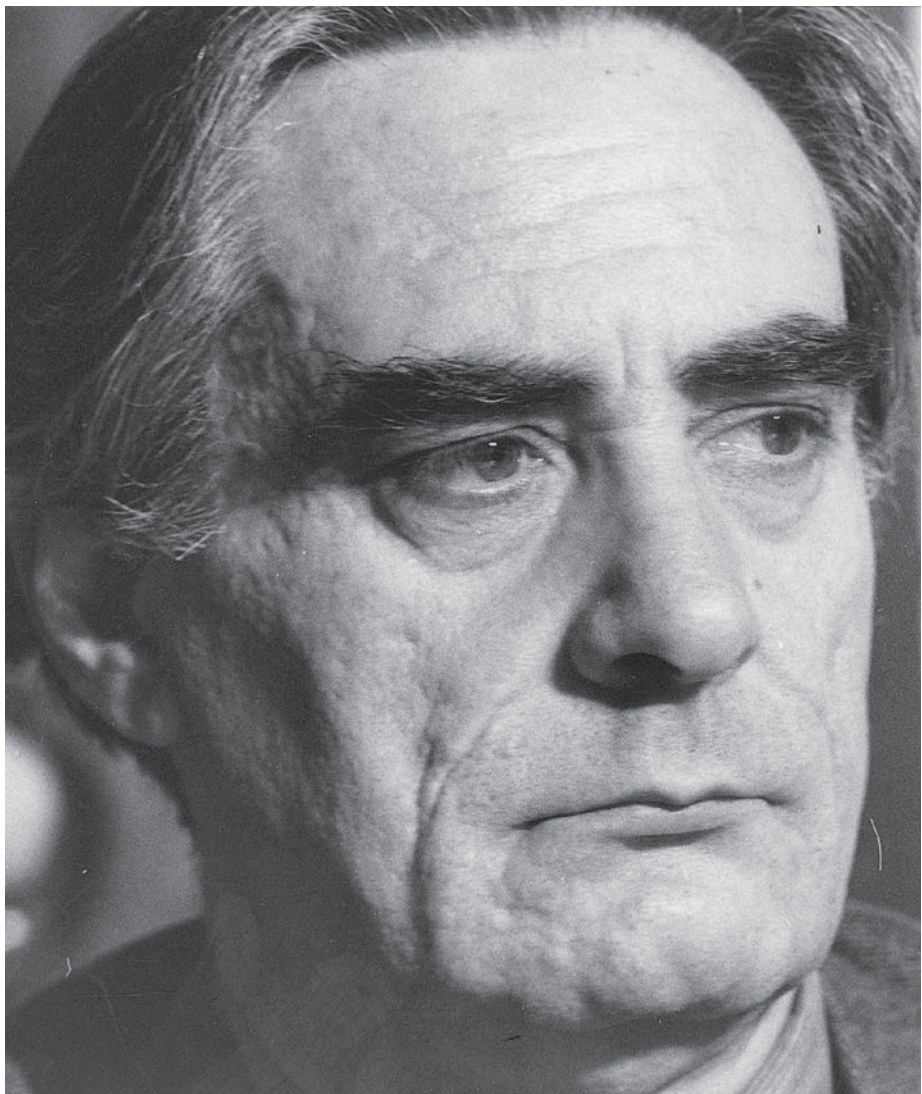
АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ
У СПОМЕН
1986–2016

Примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности, од 26. јуна
2018. године, на основу реферата академика Јасмине Грковић-Мејџор
и иностраног члана Анатолија Аркадјевича Турилова

Уредници

Анатолиј Аркадјевич Турилов, инострани члан САНУ, проф. др Татјана
Суботин-Голубовић, проф. др Ирена Шпадијер, проф. др Наташа Драгин,
мр Душица Грбић и Катарина Мано-Зиси

БЕОГРАД
2018

Luigi Forgasoli

Димитрије Богдановић (из породичне архиве)

УВОДНА РЕЧ

Академик Димитрије Богдановић (1930–1986), по образовању теолог и правник, оставио је својим делом блистави траг у српској медијевистици. Био је свестрани проучавалац српске средњовековне духовне културе и књижевности, као и српског рукописног наслеђа у целини, сагледавајући их из различитих углова и тиме утирући пут у многим областима истраживања. Као начелник Археографског одељења Народне библиотеке Србије и професор на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду несегично је преносио знање млађим генерацијама, образујући многе нараштаје научних посленика.

У научном раду значајну пажњу посветио је византијским темељима српске средњовековне културе и рецепцији византијске књижевности. Једна од омиљених тема била му је Лествица светог Јована Лествичника. Објавио је њен превод, као и монографију *Јован Лествичник у византијској и старој српској књижевности*, засновану на докторској дисертацији. У жељи да корене српске духовности приближи савременицима писао је у више наврата о исихазму, посебно о неоплатонизму у исихастичкој књижевности код Срба, о социјалној теологији Јована Златоустог, о Светим оцима и учитељима цркве, рецепцији византијског богословља у Србији XIV и XV века, о књижевности као чиниоцу интеграције византијско-словенског Балкана, о византијском књижевном канону у српским службама средњег века. Редиговао је превод *Поетике рановизантијске књижевности* Сергеја С. Аверинцева, обогативши књигу врсним предговором *На њушевима њеориској проучавања рановизантијске књижевности*. У низу прилога посвећених појединим питањима средњовековне књижевности у Срба издвајамо студију *Развој жанрова у српској књижевности XIII века*, као и више од стотину одредница у *Речнику књижевних њермина*. Средњовековној култури приступао је као целини, заснованој на јединственом погледу на свет, те је писао и о односу књижевности и ликовне уметности. „Закон лепоте као свеопшта норма људског постојања захтевао је да буде исказан и у стварању писаном речју“, изрекао је једном приликом. Своја књижевнотеоријска и историјскокњижевна проучавања крунисао је поглављима у вишетојној *Историји српског народа* и књигом *Стара српска књижевност*.

Хвале је вредна и његова посвећеност приређивању, критичком издавању и превођењу старих споменика. Учествовао је у припреми прва два тома издања *Законика цара Стефана Душана*, у којима је објављено шест преписа овога текста, објавио *Софијску службу светом Сави, Карејски њишик светиога Саве, Србљак. Службе, канони, аканџисџи, I–IV* (у сарадњи са Ђорђем Трифуновићем), Теодосијево *Жиџије Пеџра Коришког, Жиџије Ђорђа Краџовца, Еџисџолије кир-Силуанове, те Маџиџин аџосџол*. Саставио је и данас у издавању споменика незаобилазни текст *Правила за криџичка издања сџарих срџских џисаџа*. Био је и један од покретача едиџије *Сџара срџска књижевносџи*, чији је циљ био да дела средњег века кроз преводе приближи савременом читаоцу. Са својим учитељем Владимиром А. Мошином приредио је критичко издање Вуковог превода *Новог завџеџа* у оквиру *Сабраних дела Вука Караџића*.

Пажњу је посвећивао и проблемима текстологије и лексикографије. У овој области драгоцени су његови радови *Тексџолошко изучавање џравних сџоменика средњовековне Срџије, Недиблиџска џрађа у речнику сџарословенског језика срџске редакџије* и *О неким џиџиџањима лексикоџрафске обраде јужнословенских ћирилских сџоменика срџске редакџије*.

Проучавао је српско писано наслеђе у многим рукописним збиркама (Хиландар, Савина, Библиотека Епархије арадске, Дечани, Пећка патријаршија, Никољац, Цетињски манастир и др.). Продубио је приступ који је усвојио од Владимира А. Мошина на пољу археографије и палеографије, а своја начела изложио је у програмском раду *Меџод оџиса рукоџиса у Археоџрафском одељењу Народне диблиџтеке СР Срџије у Беоџраду*. Поред више прилога у којима је изнео резултате својих истраживања (*Сџара срџска рукоџисна књиџа и џроблем реконсџрукџије њених фондова, Ђирилска џалеоџрафија и кодиколоџија у Јуџославији, Персџекџиве књижевноистџоријских истџраживања у збиркама словенских рукоџиса Свеџе Горе, Археоџрафски џројекџи у Срџији* итд.), објавио је и две монографске синтезе: *Канџалог ћирилских рукоџиса манасџиџа Хиландара, I–II*, и *Инвенџар ћирилских рукоџиса у Јуџославији (XI–XVII века)*.

„Био је то човек сасвим изузетних особина“, написала је академик Ирена Грицкат, један од његових блиских сарадника. Красили су га, како каже, велика интелектуална и духовна острашћеност, многострана и необична знања, моћ усредсређивања, организаторска умешност, тактични приступ саговорницима, дар лепе речи, мирна углаћеност, те јасноћа и брзина мишљења. „Он је, по некој особеној интуиџији, по дубоко проџуховљеној поистовећености са предметом свога рада, био непоновљив.“

Академик Димитрије Богдановић је, поред бројних дужности које је имао у Српској академији наука и уметности, био оснивач и први председник Старословенског одбора, утемељеног 1982. године. У знак захвалности за наслеђе које нам је оставио и поштовања према његовом неуморном раду, едицију Старословенског одбора САНУ *Словенски и српски средњи век (Slavica et Serbica mediaevalia)* започињемо њему посвећеном споменицом.

Академик Јасмина Грковић-Мејдор

ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И РУКОПИСНО НАСЛЕЂЕ

ОРНАМЕНТИКА РУКОПИСНИХ КЊИГА МОНАХА РОМАНА (ДРУГА ЧЕТВРТИНА XIV ВЕКА)

ЈОВАНА СТАНОЈЛОВИЋ

Апстракт. – Сагледан је репертоар орнаменталних мотива, пре свега заставица, у књигама које је исписао хиландарски монах Роман у четвртој и петој деценији XIV века. Указано је на место орнаментике Романових књига у ширем историјском оквиру. Разматрани су могући узори за ова декоративна заглавља, али је указано и на потоње појаве истих или сличних решења у словенским књигама.

Кључне речи: орнаментика, монах Роман, Хиландар, рукописна књига, заставица, декоративно заглавље, иницијал

Упоредо са јачањем српске државности, развија се културна и уметничка делатност. Једно од централних места у том процесу има свакако исписивање књига. Развијена писарска делатност се јавља у време дугогодишње владавине краља Милутина. Кодекс настале у овом периоду карактерише сведен стил у ликовном изразу, употреба квалитетних материјала и ваљаност и доследност у исписивању. Странице су писане на добро припремљеном пергаменту постојаним, јаким црним мастилом, без много украса. Наслови, једноставни иницијали, најаве мањих текстуалних целина и маргинална ознака истицани су јаркоцрвеним мастилом. Редак украс чиниле су понека заставица или издужен, једноставан иницијал. Сведен и постојан стил кодекса из времена владавине краља Милутина био је чврст темељ за даљи ликовни развој српске средњовековне књиге. Током прве половине XIV века орнаментални мотиви добијају зрелије форме. Свака појединачна страница је за преписивача била својеврстан изазов, а од носом маргина, блока текста и орнамената формирала се више или мање уметнички складна композиција. Док су минијатуре, као засебна уметничка дела, која су често радили уметници-сликари неретко биле напредно сликане или уметане у кодекс, орнаментика-заставице и иницијали, најчешће су били дело самог писара, који је осмишљавао сваку страницу. Да бисмо пратили развој ликовног уобличавања српске рукописне књиге у првој половини XIV века, опет се окрећемо Хиландару.

* Јована Станојловић, Народна библиотека Србије, Београд, jovana.stanojlovic@nb.rs

Током четврте деценије XIV века у хиландарском скрипторијуму је радио монах Роман, чији је потпис сачуван у неколико књига. Његово порекло изазива недоумице код истраживача.¹ Извесно је да је он исписао типик за потребе Хиландара. Од Романовог типика једино је старији превод архиепископа Никодима, који је сачињен за потребе Српске цркве. Оба списка су, заправо, превод Јерусалимског типика, с тим што је, како наводи Лазар Мирковић, „Никодимов типик јерусалимски устав цариградског типа, а Романов типик је јерусалимски устав светогорског типа са месним светогорским особинама.“² Осим тога, Роман је значајан и као писар и илуминатор једног броја књига у хиландарском скрипторијуму. О типиксу са Романовим потписом,³ као и о његовој писарској делатности,⁴ објављени су резултати истраживања. Овога пута ћемо се осврнути на орнаментиксу књига које је он исписао, а по свему судећи и украсио⁵.

*

Хронолошки најранији рукопис је Романов типик из 1331. године, који се чува у Берлинској билиотеци под сигнатуром Ms. slav. Wuk 49.⁶ Ова вишеструко значајна књига, пре свега због своје садржине, исписана је по заповести игумана Ђервасија 1331. године.⁷ Ђервасије је био хиландарски игуман двадесетак година, и за то време је имао живу дипломатску активност, али је и унапредио манастирски живот.⁸ У том светлу треба гледати и његово старање да се преведе типик са грчког, чиме је Хиландар добио први потпун црквени устав. Док су Л. Мирковић и П. Симић сматрали да је Роман преписао и превео типик, Ђ. Трифуновић наводи да је превод вероватно дело више преводаца о чијем се раду старао

¹ Повезивање овог Романа са Николом Радоњом (у монаштву Роман, Ђерасим) сином севастократора Бранка Младеновића и братом Вука Бранковића, не одговара историјским подацима, будући да је он, под именом Роман, замонашен касније, тек 1364. године: Симић 2010, 15–23; О Николи Радоњи (Роман, Ђерасим) са старијом литературом: Спремић 2005, 409–438.

² Мирковић 2007, XLVI

³ О Романовом типиксу: Мирковић 2007; Симић 2010

⁴ Цернић 1981, 348–349.

⁵ Кратак опис орнаментике и минијатура из Изборног јеванђеља монаха Романа: Максимовић 1983, Станојловић 2016.

⁶ Яцимирский 1921, 301 – 310; Matthes 1990, 62–64.

⁷ Запис из Типика са поменом игумана Ђервасија су рашчитали: Стојановић 1902, бр. 59, 27; Мирковић 2007, XLI; Симић 2010, 15.

⁸ Мошин, Пурковић 1999, 45–67.

сам игуман Ђервасије.⁹ Књига је у неком тренутку однета са Свете Горе, највероватније у Дечане, где је начињен препис крајем XIV века. Данас се овај текст чува у збирци рукописних књига манастира Дечани под сигнатуром 114.¹⁰ Романов типик се касније нашао у селу Бродару у Босни, да би потом доспео у руке Вука Караџића, који је књигу продао 1857. године Берлинској краљевској библиотеци.¹¹

Роман је типик исписао на пергаменту, црним мастилом, уставним писмом. Писар је доследно писао текст уједначеним словима формирајући тиме и уједначен блок текста. Рукопис није потпун – недостаје му на почетку пет кватерниона и три листа из шетог кватерниона, као и последњи лист. Типици нису били посебно украшавани, а уколико је постојала декорација, чиниле су је понека заставица или мањи орнаментални акценти, што је случај и са Романовим типиком. На л. 151а, испред последовања типика (типикарска упутства за пост и педесетницу), изведена је степенаста заставица од дуплих грана са изданцима са спољашње стране, која заузима половину странице (сл. 1). Изнад поља које је увучено за наслов уздиже се централни део заставице, подељен на два правоугаона и једно квадратно поље у средини, са крстоликим преплетима у оквиру сваког поља и једним слободним преплетом крстасте форме на врху. Од овог средишњег дела спуштају се на сваку страну по два степеника, да би се са обе стране завршила високим, масивним гранама са полупалметама, које допиру до врха заставице. Између централног дела заставице и бочних грана исписане су речи молитве *гїи спїи и помлбїи*, а око крста стоји уобичајено *їс хс нї кї*. Могуће је да је и на почетку Типика постојало украшно заглавље, међутим, први листови књиге су изгубљени. У месецослову је почетак сваког месеца истакнут гранчицом везаном у чвор испред наслова, док се у наставку поред њега налази мала тордирана трака, која се на крају реда завршава полупалметом или изданком. Овакав начин истицања мањих наслова био је уобичајен и за грчке књиге. У књизи Беседе Григорија Назијанскога из XIII века, која се чува под сигнатуром Add MS 14772 у Британској библиотеци на л. 115б почетак једне беседе истакнут је таквом малом заставицом.¹²

⁹ Трифуновић, 51.

¹⁰ Богдановић и др. 2011, 476–479.

¹¹ О историјату књиге: Симић 2010, 23.

¹² Сајт британске библиотеке са страницама поменуте рукописне књиге: http://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=add_ms_14772_f115v (http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Add_MS_14772)

Други датован рукопис са Романовим потписом, а уједно и са најбогатијом илуминацијом јесте Изборно јеванђеље монаха Романа, које се у Хиландару чува под бројем 9.¹³ Из записа сазнајемо да га је Роман исписао 1337. године заповешћу и старањем игумана Арсенија,¹⁴ који је био хиландарски игуман после Ђервасија, све до 1348. године.¹⁵ На крају записа стоји „...простите Романа грѣшнаго таха инока, чртакшаго сихъ.“ Глагол „чртати“ подразумева преписивање књиге,¹⁶ али је могуће да је он шире означавао и декоративно уобличавање уопште, што укључује и орнаменталне делове, јер је за само исписивање чешће употребљаван глагол „написати“ или „исписати.“ Тиме бисмо поткрепили и уверење да је сам Роман, поред лепог писма, извео и иницијале и заставице, којима је ова књига богата. Писар сваку страницу осмишљава тако што декоративне елементе складно компонује са блоком текста и маргинама. Заставице и иницијали сагледавани у контексту читаве стране чине целовито ликовно решење. Изоловано посматрање појединих украсних детаља рукописне књиге не даје нам пуну слику онога што су преписивачи и илуминатори књига хтели да представе својим радом. Управо су књиге монаха Романа, настале у највећем средњовековном српском скрипторијуму, добра полазна тачка за такав приступ. Битно је истаћи и време у коме је стварао монах Роман, а то је четврта и вероватно пета деценија XIV века, доба које претходи али и најављује најпродуктивнији период рада хиландарског скрипторијума, везан за време Српског царства.¹⁷

На почетку књиге, испред читања Јеванђеља по Јовану на Васкрс, налази се лепо изведена заставица у облику портикуса (сл. 2). Сачињена је од два реда ритмично уланчаних дуплих кругова у оквиру којих је мотив палмете. Овај мотив је додатно истакнут позадином бојеном наизменично жутом и мрком бојом. Са спољне стране уплетена је врежа, која се на горњим угловима завршава гранчицом са палметом у средини и полупалметама са стране. У горњем делу се ово украсно заглавље завршава још једним кругом са истоврсним флоралним мотивима на угловима и крстом на врху, око кога је уобичајено исписано *іс хс нї кѣ*. Са доњих углова заставице, са сваке стране израстају уз њу гране са изданцима и палметом на врху. Складно решење ове странице употпуњава и иницијал И са волутама и украсима, који је преузет из византијске уметности. Вероватно је

¹³ Богдановић 1978а, 56.

¹⁴ Запис су рашчитали: Стојановић 1902, бр. 67, 29; Богдановић 1978, 56.

¹⁵ Мошин, Пурковић 1999, 68–75

¹⁶ Трифуновић 1974, 351; Трифуновић 1990, 379.

¹⁷ Мано-Зиси 2000, Мано-Зиси 2004.

и сама заставица изведена према грчким узорима. У једном рукописном четворојеванђељу с краја XIII – почетка XIV века, које се чува у атинској Националној библиотеци (Codex 152), на л. 226а испред Јеванђеља по Јовану налазимо заставицу у облику правоугаоника са два реда кругова у којима су палмете са жутом и црном позадином.¹⁸ Иако се не одликује високим квалитетом израде, ово декоративно заглавље сведочи о таквим решењима у византијским рукописима. Будући да овај пример није био усамљен, а узимајући у обзир да је Роман био у непосредном додиру са грчким књигама, могуће је да је са те стране могао добити и идеје за ликовна решења. Слична заставица, настала после Романове, налази се на почетку једног хиландарског четворојеванђеља (Хил. 20) из средине XIV века, с тим што се у кругу осим палмете уочава и крст.¹⁹ Мотив палмете у кругу се у нешто скромнијој форми појављује на л. 155б Минеја за март–мај (Хил. 145), из четврте деценије XIV века.²⁰ Занимљива је чињеница да најсличније решено украсно заглавље налазимо у рукопису који има обележја бугарске језичке редакције. Ради се о Лествици из шесте деценије XIV века, која се данас чува у дечанској збирци под бројем 71.²¹ Заставица на л. 3а, поред тога што има форму портикуса са мотивима палмете у кругу, има и слична решења детаља: палмете са пет или седам листова, као код Романа, у превојима са спољне стране вреже налазе се изданци, док из углова израстају гране са палметама исте стилизације.²² Постоји могућност да су обе заставице урађене по узору на неку из грчког рукописа, тим пре што је у рукопису из Дечана испод заставице изведен иницијал ϵ с руком која благосиља, што је карактеристична појава у грчким рукописним књигама.

Друга заставица у Романовом јеванђељу, коју, као и претходну, карактерише одмереност и минуциозност у изради, налази се на л. 52а. Правоугаона форма је изведена од уланчаних кругова (сл. 3). Основни мотив декоративног заглавља, изведен црвеним мастилом, остаје необојен, а истакнут је позадином која је, по сегментима, наизменично обојена жутом и тамнозеленом бојом. У централном делу је пет прстенова повезаних у карике, док се кроз њих преплићу непуну кругови који се на ободу свијају, завршавајући се на сва четири угла полупалметама окренутим у доњем делу ка тексту, а у горњем ка крсту који израста на

¹⁸ Marava-Chatzinicolaou, Toufexi-Paschou, 1985, Figs. 65.

¹⁹ Богдановић 1978а, 59–60.

²⁰ Исто, 93; Богдановић 1978б, табла 60.

²¹ Исто, 2011, 260–265.

²² Цернић и др. 2012, табла 56, 58.

средини изнад заставице. Око крста је уобичајено $\bar{\iota} \bar{\kappa} \bar{\eta} \bar{\kappa} \bar{\alpha}$, док су изнад заставице исписана четири слова под титлом $\bar{\pi} \bar{\gamma} \bar{\beta} \bar{\eta}$. Овај криптограм је сачињен од почетних слова молитве: „Помилуј, Господе Боже, игумана“, будући да се у запису на крају књиге помиње игуман Арсеније, а да су при томе изнад следеће заставице на л. 130а на истом месту исписане речи где се писар моли и за себе. Дакле, писар у деловима изнад украсног заглавља, које најављује веће текстуалне целине, производи молитве за оне који су заслужни за исписивање књиге. Ову појаву често срећемо у нашим рукописним књигама из друге четвртине XIV века. Упечатљив пример је Оливеров минеј из 1342. године, који се чувао у старом фонду Народне библиотеке, уништеном у немачком бомбардовању 1941. године. У оквиру великог фронтисписа, изнад аркада у горњем делу, налазио се запис са подацима о наручиоцу и писару књиге: „великѣ воєвода оливер повеат писати а станислав писа“.²³

Заставице изведене од уланчаних прстенова карактеристичне су за словенске рукописне књиге, где су њихове композиције добијале различите форме. Међутим, у грчким рукописима овај мотив није непознат, мада се не среће често. У четворојеванђељу из манастира Дохијара (Cod. 22), насталом у XIII веку, испред Јеванђеља по Марку налази се уоквирена правоугаона заставица изведена од низа уланчаних необојених прстенова на црвеној подлози.²⁴ У атинској Националној библиотеци се под сигнатуром Codex 176 чува изборно јеванђеље из 1328. године, где се на л. 29б изнад једне колоне текста налази делимично сачувана заставица, која у правоугаоном пољу има низ повезаних необојених кругова са колорисаном позадином.²⁵

Мотив круга као елеменат који својим понављањем и прожимањем са тракама и врежама чини декоративно заглавље добија у српским рукописним књигама управо у време четврте и пете деценије XIV века сложеније форме.²⁶ Заставице сачињене од кругова нису, међутим, новина у словенским кодексима. У XIII веку спорадично се појављују кругови у низу,²⁷ да би се од краја XIII и у првој половини XIV века чешће јављала

²³ Стасовъ 1887, 7, Листъ XVIII.

²⁴ Treasures of Mount Athos 1997, 245.

²⁵ Marava-Chatzinicolaou, Toufexi-Paschou, 1985, Figs. 326.

²⁶ О круговима у низу у грчкој каменој пластици и хиландарским рукописима: Манос-Зиси 2006, 356–357, сл. 22–32.

²⁷ Пример за овај тип налазимо на л. 98б Ватиканског српског изборног јеванђеља из друге четвртине XIII века (Vat. Slav. 4): Джурова и др. 1985, 67–69 и на л. 86 Трновског јеванђеља из треће четвртине XIII века: Джурова 1981, табла 122.

решења са испреплетаним круговима. Леп пример су заставице у берлинском четворојеванђељу (Ms. slav. Wuk 5) – мања на л. 236а и већа у облику слова П на л. 91а,²⁸ као и она на почетку Михановићевог праксапостола (ЈАЗУ – III б 17), која је сачињена од два реда уланчаних прстенова.²⁹ У ЈАЗУ се налази и Рајково четворојеванђеље (III б 23), где су сачуване мање заставице с мотивом круга.³⁰ Из тридесетих година XIV века потиче сложено архитектонско декоративно заглавље из једног дечанског апостола (Деч. 26), чији је градивни елеменат круг.³¹ Мотив круга ће и у деценијама које следе бити један од основних елемената у орнаментички српских рукописних књига.³²

Оно што је особено за преплетне заставице словенских рукописа, за шта су пример и до сада описане заставице Романових књига, јесте чињеница да оне често немају оквир. У грчким књигама су ретка преплетна заглавља, као и већина других декоративних површина, била уоквирена, изузев када су уобличена као уска декоративна трака.

Заставица на л. 130а Романовог јеванђеља, има облик портикуса, с тим што је горњи део масивнији и чине га четири уланчана реда кругова, дијагонално испресецана тракама које се преплићу у средини сваког круга (сл. 4). Од поменутих Романових декоративних целина, које негују нешто мекше форме, ова се разликује по оштријем геометријском решењу. Вреже су потпуно равне и свијају се и преплићу под правим углом, што је вероватно условљено коришћењем лењира. На угловима су фино изведене мале полупалмете, док је на средини крст. Изнад заставице пише ω гї и с хї поцозн и поспїши ли, што доводимо у везу са претходном заставицом, о чему је било речи. Основни мотив је исцртан црвеним мастилом, док је позадина испуњена бледожутом бојом. из истог периода, друге четвртине XIV века, потиче и украсно заглавље из изборног јеванђеља, које се у хиландарској збирци чува под бројем 31.³³ На почетку се налази слично решена заставица, али краћа, будући да се налази изнад једног ступца

²⁸ Яцимирский 1921, 266–268; Matthes 1990, 17–18.

²⁹ Михановићев апостол датиран је према палеографским особеностима у прву половину XIV века: Мошин 1955, 145–146; Мошин 1952.

³⁰ Рукопис је настао средином XIV века. Будући да су исечени сви почеци јеванђеља, остале су само мање заставице, од тога су оне на л. 74б, л. 127а, л. 141б, 142б и 144б сачињене од повезаних кругова: Мошин 1955, 126–128.

³¹ Богдановић и др. 2011, 85–88; Цернић и др. 2012, 37, табла 85.

³² Примери из треће четвртине XIV века су заставица на л. 1 рукописа из Одесе (1/97,6): Васиљев 1975/76, 159–160 и заставица на л. 1а, Деч. 61: Богдановић и др. 2011, 215–218.

³³ Богдановић 1978а, 62–63.

текста.³⁴ Један од најстаријих сачуваних примера оваквог типа преплета налази се у поменутом четворојеванђељу с краја XIII или почетка XIV века, које се у Државној библиотеци у Берлину чува под сигнатуром Ms. slav. Wuk 5.³⁵ Поред мањих украсних заглавља, у овом рукопису се једина заставица која заузима читаву ширину и готово половину текстуалног блока налази на л. 91а испред Јеванђеља по Марку и сачињена је од уланчаних кругова с дијагонално провученим врежама. Од Романове заставице разликују је, поред детаља, зооморфни мотиви у виду симетрично постављених птичијих и псећих глава, којима се завршавају крстолики преплети на врху.³⁶

Три заставице из Романовог изборног јеванђеља, о којима је било речи, брижљиво су и минуциозно изведене, с правилним круговима и равним линијама, за које су коришћени шестар и лењир. Постоји могућност да су писари у изради декоративних заглавља користили и готове схеме. Ипак, схема није могла увек бити директно копирана, јер је заставица заузимала одређено место на страницама, које нису биле истог формата. Тешко би било очекивати да ће за сваку димензију листа бити прављене одређене схеме. То се односи пре свега на време прве половине XIV века, када се још уобличавају комплексније форме украсних заглавља, која ће током предстојећих векова бити преузимања и копирана. Готове схеме, уколико их је било, пре бисмо везали за каснији период, када су се форме заставица донекле усталиле.

Четврта заставица у Романовом јеванђељу на л. 235а уоквирује наслов који најављује читање суботњих и недељних јеванђеља у току поста (сл. 5). Има форму слова П у које је уписано седам прстенова један до другог, кроз које се преплићу по два реда трака са завршецима у виду изданака. У међупростор поред кругова уметнуте су мале палмете. Из горњих углова израстају две дискретне палмете, док се на врху заставице свијају две укрштене гранчице. Цртеж је изведен црвеним мастилом, позадина је обојена зеленом, а прстенови жутом бојом. Иако према неким елементима ово украсно заглавље подсећа на грчко (уоквирена форма, кругови који нису преплетени), нисмо наишли на непосредан узор у византијским рукописним књигама за такву композицију. Веома слична заставица, из истог времена, краси почетак Јеванђеља по Јовану у Четворојеванђељу бр. 12 из Хиландара,³⁷ док је декоративно заглавље овакве

³⁴ Богдановић 1978б, табла 32.

³⁵ Яцимирский 1921, 266–268; Matthes 1990, 17–18.

³⁶ Харисијадис 1977, 178–180, сл. 4.

³⁷ Богдановић 1978а, 57

форме на л. 211 у Четворојеванђељу монаха Григорија (Хил. 11) настало мало касније – у трећој четвртини XIV века.³⁸ Нешто су немарније и грубље сачињене заставице у хиландарском четворојеванђељу писара Станка (Хил. 53) из средине XIV века, испред Јеванђеља по Матеју³⁹ и у једном дечанском четворојеванђељу (Деч. 7) македонске језичке редакције из 1360/1370. године, испред јеванђеља по Матеју и Луки.⁴⁰

Поред већих украсних заглавља, у Романовом јеванђељу постоје и две мање заставице. Једна се налази на л. 260б и чине је два пара испреплетаних жутих и зелених врежа на црвеној подлози, које се са сваке стране завршавају са две свијене полупалмете (сл. 6). Изузетно декоративан карактер овој страници даје и необично издужен иницијал слова Р, који се на линији блока текста спушта од наслова готово до доње маргине. Иницијал је сачињен истобојним тракама као и заставица. Оне се пружају и преплићу чинећи стабло слова, а на врху се свијају образујући петљу.

Испред синаксара, на л. 299а, налази се заставица истог преплета као претходна, с тим што се бочно ломи надоле образујући изглед слова П у оквиру којег је наслов (сл. 7). Краци који се спуштају надоле, иако чине интегрални део заставице, изгледају сувишно, посебно због своје величине. Преплет жутих и белих трака истакнут је зеленом позадином. Оваква форма мањег декоративног заглавља се, неретко, јавља у српским књигама од краја XIII и у првој половини XIV века.⁴¹ Из истог времена је и заставица из Српског четворојеванђеља, које је било део фонда старе Народне библиотеке, а данас се налази у библиотеци Честер Битија у Даблину под сигнатуром W 148.⁴² На л. 211а овог кодекса испред садржаја Јеванђеља по Јовану црвеним мастилом је нацртана заставица истог преплета. Почетак Јеванђеља по Марку у хиландарском четворојеванђељу (Хил. 12) из прве половине XIV века украшен је истим преплетом на обојеној позадини.⁴³

Складно решење странице Роман изводи и скромнијим ликовним елементима. На врху л. 294а испред васкрсних јеванђеља је уска зелена трака са жутих изданцима, која се на крају завршава палметама свијеним ка наслову. Једноставан црвени иницијал В, са жуто обојеним петљама, брижљиво је укомпонован уз текст који прати његове контуре.

³⁸ Исто, 57

³⁹ Исто, 68.

⁴⁰ Богдановић и др. 2011, 22–25; Цернић и др. 2012, 86, табла 84.

⁴¹ Проловић 1986, 171–172, сл. 29–32.

⁴² Недељковић, Станојловић 2015, 36, 75.

⁴³ Богдановић 1978а, 57.

Поред украсних заглавља, Романово јеванђеље обилује и различито украшеним иницијалним словима. Већина су једноставнија издужена црвена слова **Ѕ** и **Р** са петљама у оквиру којих су тачка или гранчица. Сложенији иницијали су изведени различитим преплетом врежа са изданцима и пупољцима, који се на крају завршавају полупалметом или гранчицом, чинећи петљу или стопу слова. Иницијална слова су, као и заставице, цртана црвеним мастилом да би потом вреже биле бојене зеленом или жутом бојом (сл. 8), а понекад је петља слова испуњена жутом бојом. Иако већина декоративних слова на линији блока текста заузима висину од пет до шест редова, поједини издужени монументални иницијали добијају форму вертикално постављене заставице, која може достићи висину од дванаест редова (сл. 9). Писар Роман складно компоује иницијална слова када за основу има **Ѕ** и **Р**, за која, будући да су најзаступљенија у изборним јеванђељима, постоје већ разрађене декоративне форме. Нешто су већа и разгранатија иницијална слова **К** и **З**, која се јављају при крају књиге (л. 306б и л. 313б).

Трећа хиландарска рукописна књига с Романовим потписом јесте Служабни минеј за март, који се чува под бр. 160.⁴⁴ Минеји су у нашој рукописној традицији ретко били украшени. Уколико је постојало, декоративно заглавље се налазило на почетку текста, што је и овде случај. Степенасту заставицу чини уоквирен преплет састављен од чворова међусобно повезаних тракама, који су за оквир везани петљама (сл. 10). Центар заставице је високо издигнут, са разлисталим крстом на врху. Степенаста форма асоцира на храм, при чему највиша централна тачка заставице са крстом подсећа на централну куполу цркве. Поред уобичајеног **Ѓ** **Х** **Н** **К**, око крста са обе стране заставице тече молитва **Г** **И** **В** **Л** **К** **О** **С** **П** **И** **Н** **П** **О** **С** **П** **Ш** **И**. Са бочних страна издижу се мале гране са цветом, који краси и доње углове заставице, док је у доњем делу остављено правоугаоно поље за наслов. Основни необојен преплетни мотив истакнут је зеленом позадином и жутиим оквиром. Читава страница је складно укомпонована.

Мотив чвора, који чини основни градивни елеменат ове заставице, познат је у традицији словенских рукописних књига одраније. Већ у другој половини XIII века јављају се мања заглавља састављена од свега неколико чворова. Пример су заставице у једном хиландарском четворојеванђељу са праксапостолом из последње четвртине XIII века (Хил. 52, л. 2а)⁴⁵ и она на почетку Јеванђеља дијака Бољеслава из Руске националне

⁴⁴ Богдановић 1978а, 97.

⁴⁵ Исто, 68; Богдановић 1978б, табла 12.

библиотеке (Гиљф. 1) насталог 1284. године.⁴⁶ На прелазу из XIII у XIV век овај мотив се јавља чешће, сачињавајући једноставне правоугаоне заставице и мања степенаста заглавља,⁴⁷ али и велике декоративне површине, у виду фронтисписа преко целе стране, за шта најбољи пример налазимо на почетку Богдановог четворојеванђеља из ЈАЗУ (III с 20).⁴⁸ У првој половини XIV века често срећемо архитектонске необојене заставице сачињене од низа чворова. Пример за таква решења налазимо у Српском четворојеванђељу из библиотеке Честер Бити у Даблину (W 148, л. 213а), затим у четворојеванђељу које се чува у збирци рукописних књига манастира Дечана под бројем 3 (л. 4а)⁴⁹ и испред Јеванђеља по Луки хиландарског Четворојевађеља писара Станка (Хил. 53).⁵⁰

Код Романа архитектонска заглавља са мотивом чвора добијају складну, прочишћену и одмерену форму финог колорита, која ће бити узор и будућим илуминаторима. Током друге половине века, овакве заставице се разликују у детаљима и колористичким решењима, задржавајући архитектонску форму.⁵¹ Док је у словенским рукописним књигама широко распрострањен, у грчком рукописном наслеђу није нам познат чвор као мотив у илуминираним деловима рукописних књига.

Роман није прецизно датирао минеј као претходно описане књиге, али је он вероватно настао после њих – током пете деценије XIV века, што се, између осталог, наслуђује и у нешто зрелијем и однегованијем решењу украсног заглавља. На л. 112 овога минеја, почетак службе на Благовести истакнут је малом заставицом. Чини је уоквирена необојена тордирана трака са испустима у виду петљи, истакнута црвеном позадином.

Луција Цернић је методом атрибуције приписала Роману и свитак литургијски из Хиландарске збирке (Хил. 3/1). Димитрије Богдановић је овај свитак датирао у средину XIV века.⁵² На ректо страни свитка налазе се чинови из Требника – Чин на Богојављење и Служба освећења воде, док се на полеђини свитка налазе преводи молитава Филотеја Кокина, који је био цариградски патријарх у два наврата.⁵³ Ово је настарији сачу-

⁴⁶ Сводный каталог 1984, 212; Мошин 1966, 67, табла 63.

⁴⁷ Пример су заставице на л. 1а и л. 2а у четворојеванђељу из ЈАЗУ (III б 14) и мања правоугаона заставица сачињена од два реда чворова на л. 107а Богдановог четворојеванђеља из ЈАЗУ (III с 20): Мошин 1955, 123, 125–126; Мошин 1952, табла 15, 19.

⁴⁸ Мошин 1955, 125–126; Мошин 1952, табла 24, 27.

⁴⁹ Богдановић и др. 2011, 8–11; Цернић и др. 2012, 86, табла 84.

⁵⁰ Богдановић 1978а, 68.

⁵¹ На пример: Деч. 2 (л. 33а), Деч. 72 (л. 7а), Хил. 144 (л. 1а), Хил. 395 (л. 1а).

⁵² Богдановић 1978а, 54.

⁵³ О молитвеним записима на свитку: Миодраг 2004, 170–171, сл. 10–13.

ван превод његових молитава на један словенски језик.⁵⁴ Пре него што је постао патријарх, био је митрополит трачке Хераклеје на Мраморном мору, од 1347. до 1353. године. Могуће је да је већ у том периоду Роман дошао у контакт са молитвама кир Филотеја, које је потом могао и превести на српскословенски језик.

На почетку свитка налази се монументална заставица, истог типа као она на почетку Романовог минеја (сл. 11). Суптилно изведено декоративно заглавље сачињено је од низа истих чворова, али је степенаста форма додатно развијена бочним вертикалним стубовима са флоралним изданцима на врху. Од централног дела, који чине три вертикално распоређена чвора са крстоликим флоралним преплетом на врху, са сваке стране се налазе по два стуба, с тим што су они са спољне стране само за половину чвора нижи од центра. Основни преплет је уоквирен и истакнут позадином бојеном по сегментима у жуту, плаву и мрку боју. Између стубова је криптограм који чине четири слова $\text{K } \overline{\text{W}} \text{ D } \overline{\text{C}}$, која се тумаче: *клена окрете дрвко чьстно*.⁵⁵ Уместо крста, овде се налази флорално-вегетативни крстолики преплет, што није неуобичајено. Разуђена форма ове заставице, у којој доминирају вертикале, има далеку асоцијацију на петокуполни храм. Слично архитектонско украсно заглавље, које се по својој форми налази негде између две Романове заставице изведене од низа чворова (оне у Минеју и у Хиландарском свитку), налазимо у четворојеванђељу из Берлина – Ms. slav. Wuk 4, испред садржаја Јеванђеља по Матеју.⁵⁶ Са Романом га повезује и молитва, потпис писара и криптограм изнад заставице, елементи који су, како смо видели, током друге четвртине XIV века били веома чести у српској рукописној књизи.

У Хиландарском свитку налазимо још једну заставицу испред Службе на освећење воде (сл. 12). Сачињена је од низа мањих, уланчаних кругова са наспрамно постављеним палметицама у међупростору, која се завршава полупалметама са горње стране и стопама са доње стране сачињеним од преплета вреже. Сличну заставицу, од низа повезаних кругова, налазимо на почетку четворојеванђеља са праксапостолом из Народне библиотеке Србије (Pc 643) исписаног почетком XIV века.⁵⁷

⁵⁴ Суботин-Голубовић 2004, 249.

⁵⁵ Тумачење криптограма видети: Харисијадис 1977, 185 (старија литература: напомена 27); Шаkota 1982, 56 – 57 (старија литература: напомена 35); Караджова 2004–2005, 418, 421.

⁵⁶ Харисијадис 1977, 185, 186, сл. 11.

⁵⁷ Штавланин-Ђорђевић и др. 1986, 329–331; Цернић 1991, 40, табла 37.

Још једна књига атрибуирана је писару Роману. Ради се о пергаментном четворојеванђељу из Државног историјског музеја у Москви из збирке Хлудова бр. 19, које је датирано у средину XIV века.⁵⁸ Будући да о изгледу овог рукописа можемо судити само на основу л. 4а, који је репродукован у каталогу *Древности монастырей Афона в России*, немамо довољно података за извођење закључака. Оно што можемо приметити јесте да заставица и иницијал на репродукованој страници немају паралеле како у целини, тако ни у детаљима са већ разматраним декоративним елементима Романових рукописа. Они изгледају нешто млађе у односу на илуминиране делове књига које је исписао монах Роман. Заставица хлудовског четворојеванђеља је веома слична заставици из једног пећког апостола (Пећ 20, л. 3а), који је датиран према воденим знацима у осму деценију XIV века.⁵⁹

Писару Роману је, на основу атрибуције Анатолија А. Турилова,⁶⁰ приписано и Четворојеванђеље бугарске језичке редакције, настало у другој четвртини XIV века из Народне библиотеке у Софији (НБКМ, 1356).⁶¹ Будући да нам четири репродукована листа не дају довољно материјала за детаљну анализу, остаје да се илуминацији овог рукописа додатно посвети пажња и да се упореди са већ описаним декоративним површинама књига монаха Романа.

*

Књиге с Романовим потписом настају у време четврте и пете деценије XIV века. Овај период јачања српске државе, који доводи до развоја свих видова стваралаштва, представља и у области исписивања књига важан тренутак. Као један од угледних монаха хиландарског братства, Роман исписује књиге по налогу игумана, могуће је да учествује и у превођењу, док у уметничком обликовању књига ствара однеговане форме. Он преузима доследно или са изменама мотиве и решења из грчких рукописа, али исто тако уводи и развија мотиве који су карактеристични за словенске рукописне књиге, стварајући читав репертоар заставица и иницијала.

⁵⁸ Сводный каталог 2002, 406; Древности 2004, 168–169. Поред ове књиге, Роман се помиње и као један од могућих писара кодекса GL-8 (Z-8) из Велике лавре на Св. Гори. Узимајући у обзир чињеницу да овај кодекс нема орнаменталних заглавља, као и то да није сигурна атрибуција писара, а ми за њу немамо ни рукопис ни микрофилм на увид, нисмо га узели у разматрање: Matejić, Bogdanović 1989, 59, 69.

⁵⁹ Станковић 1991, 22.

⁶⁰ Турилов 2011, 401, нап. 50.

⁶¹ Опис НБКМ том V, 15–18; прилог 3–4; табла VIII–XIX.

Два основна градивна елемента његових заставица јесу круг и чвор, од којих илуминатор изводи различите складне и симетричне декоративне целине. Заставица у Романовом типичу, која је прва настала, има нешто грубљу форму, док већ заставице и иницијали Изборног јеванђеља монаха Романа имају префињенија решења, како у цртежу тако и у колориту. Од раније познатих мотива настају декоративне композиције, које ће својим даљим развојем формирати сложен, али прочишћен стил орнаментике. Чврстина, стабилност и стилизација у извођењу илуминације Романових рукописа најављује и најпродуктивнији период рада Хиландарског скрипторијума за време Српског царства, када су настале неке од најраскошнијих књига писаних на српскословенском језику.

Скуп декоративних композиција Романових рукописа има јасно омеђено време, место настанка и личност илуминатора. То може бити упоришна тачка за испитивања појединих орнаменталних мотива и декоративног система наше рукописне књиге у првој половини XIV века. Настале у најзначајнијем српском средњовековном скрипторијуму, наручене од високих црквених великодостојанственика, Романове књиге и његова илуминација представља нека од најпрефињенијих декоративних решења, која ће се даље развијати, понављати или модификовати у различитим видовима у рукописним књигама потоњих векова.

ИЗВОРИ

- Деч. 2: Четворојеванђеље, средина XIV века, Збирка рукописних књига манастира Дечани.
- Деч. 3: Четворојеванђеље, четврта деценија XIV века, Збирка рукописних књига манастира Дечани.
- Деч. 7: Четворојеванђеље, седма деценија XIV века, Збирка рукописних књига манастира Дечани.
- Деч. 26: Апостол, тридесете године XIV века, Збирка рукописних књига манастира Дечани.
- Деч. 61: Триод посни, седма деценија XIV века, Збирка рукописних књига манастира Дечани.
- Деч. 71: Лествица, шеста деценија XIV века, Збирка рукописних књига манастира Дечани.
- Деч. 72: Лествица, шеста деценија XIV века, Збирка рукописних књига манастира Дечани.
- ЈАЗУ III б 14: Четворојеванђеље, крај XIII – почетак XIV века, Збирка ћирилских рукописних књига из Архива Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу.
- ЈАЗУ III б 17: Четворојеванђеље (Рајково), средина XIV века, Збирка ћирилских рукописних књига из Архива Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу.
- ЈАЗУ III б 23: Праксапостол (Михановићев), прва половина XIV века, Збирка ћирилских рукописних књига из Архива Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу.
- ЈАЗУ III с 20: Четворојеванђеље (Богданово), крај XIII – почетак XIV века, Збирка ћирилских рукописних књига из Архива Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу.
- Пећ 20: Апостол, осма деценија XIV века, Збирка рукописних књига манастира Пећке патријаршије.
- НБС Рс 643: Четворојеванђеље са праксапостолом, почетак XIV века, Збирка рукописних књига Народне библиотеке Србије.
- Хил. 3/1: Свитак литургијски, средина XIV века, Збирка рукописних књига манастира Хиландара.
- Хил. 9: Изборно јеванђеље монаха Романа, 1337, Збирка рукописних књига манастира Хиландара.
- Хил. 11: Четворојеванђеље монаха Григорија, трећа четвртина XIV века, Збирка рукописних књига манастира Хиландара.

- Хил. 12: Четворојеванђеље, прва половина XIV века, Збирка рукописних књига манастира Хиландара.
- Хил. 20: Четворојеванђеље, средина XIV века, Збирка рукописних књига манастира Хиландара.
- Хил. 31: Изборно јеванђеље, друга четвртина XIV века, Збирка рукописних књига манастира Хиландара.
- Хил. 52: Четворојеванђеље са праксапостолом, средина XIV века, Збирка рукописних књига манастира Хиландара.
- Хил. 53: Четворојеванђеље писара Станка, средина XIV века, Збирка рукописних књига манастира Хиландара.
- Хил. 144: Минеј за децембар, четврта деценија XIV века, Збирка рукописних књига манастира Хиландара.
- Хил. 145: Минеј за март–мај, четврта деценија XIV века, Збирка рукописних књига манастира Хиландара.
- Хил. 160: Романов минеј, средина XIV века, Збирка рукописних књига манастира Хиландара.
- Хил. 395: Слова Исака Сирина, трећа четвртина XIV века, Збирка рукописних књига манастира Хиландара.
- Wuk 4: Четворојеванђеље, прва половина XIV века, Збирка словенских књига Државне библиотеке у Берлину.
- Wuk 5: Четворојеванђеље, крај XIII или почетак XIV века, Збирка словенских књига Државне библиотеке у Берлину.
- Wuk 49: Романов типик, 1331, Збирка словенских књига Државне библиотеке у Берлину.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1978а: Д. Богдановић, *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара*, Београд 1978.
- Богдановић 1978б: Д. Богдановић, *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара. Палеографски алдум*, Београд 1978.
- Богдановић и др. 2011: Д. Богдановић, Љ. Штављанин-Ђорђевић, Б. Јовановић-Стипчевић, Љ. Васиљев, Л. Цернић, М. Гроздановић-Пајић, *Опис ћирилских рукописних књига манастира Високи Дечани*, књига прва, Београд 2011.
- Васиљев 1975/76: Љ. Васиљев, *Орнаментика, њовез и ново дајтовање српских рукописа Универзитетске библиотеке „А. М. Горкој“ у Одеси*, Зборник Музеја примењене уметности 19–20 (1975/76) 159–171.

- Джурова 1981: С. Джурова, *1000 години българска рѣкописна книга. Орнамент и миниатюра*, София 1981.
- Джурова и др. 1985: А. Джурова, К. Станчев, М. Япунджич, *Опис на славянските рѣкописи във ватиканската библиотека*, София 1985.
- Древности 2004: *Древности монастырей Афона X–XVII веков в России*, Москва 2004.
- Караджова 2004–2005: Д. Караджова, *За съдържанието на някои криптограми около изображението на кръста*, Археографски прилози 26–27 (2004–2005) 413–448.
- Максимовић 1983: Ј. Максимовић, *Српске средњовековне минијатури*, Београд 2016.
- Мано-Зиси 2000: К. Мано-Зиси, *Хиландарски писари књиџа из времена српској царствва*, Зборник радова Осам векова хиландара (Београд 2000) 387–397.
- Мано-Зиси 2004: К. Мано-Зиси, *Писар монах Јаков и његови сарадници у хиландарском скрипторијуму (порећа четвртина XIV века)*, Хиландарски зборник 11 (Београд 2004) 227–246.
- Мано-Зиси 2006: К. Мано-Зиси, *Један тип византијске орнаментике у српским рукописима 14. века*, Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ Център за славяно-византијски проучвания „Иван Дуйчев“, том 96 (15) (София 2011) 353–360.
- Мирковић 2007: Л. Мирковић, *Романов типик*, Типик архиепископа Никодима, књига друга. Приредио Ђорђе Трифуновић, Београд 2007, XLI–LVIII.
- Миодраг 2004: П. Миодраг, *Молићвени записи на Хиландарским литургијским свицима*, Хиландарски зборник 11 (2004) 167–174.
- Мошин 1966: В. Мошин, *Палеографски албум на јужнословенското кирилско писмо*, Скопје 1966.
- Мошин, Пурковић 1999: В. Мошин, М. Пурковић, *Хиландарски иџумани средњеј века*, Београд 1999².
- Недељковић, Станојловић 2015: Ј. Недељковић, Ј. Станојловић, *Пуџ књиџа 1914/1915–2015. Судбина српских средњовековних рукописа Народне библиотеке несџалих у Великом рају*, Београд 2015.
- Опис НБКМ том V: Б. Христова, Д. Караджова, Н. Вутова, *Опис на славянските рѣкописи в Софийската Народна библиотека*, том V, София 1996.
- Проловић 1986: Ј. Проловић, *Српски рукописи XIII и XIV века у Бечу и манастир Хиландар*, Хиландарски зборник 6 (1986) 163–270.
- Сводный каталог 1984: *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг хранящихся в СССР, XI–XIII вв*, Москва 1984.
- Сводный каталог 2002: *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг хранящихся в России, странах СНГ и Балти, XIV век*, выпуск 1, Москва 2002.

- Симић 2010: П. Симић, *Хиландарски ѿиѿик монаха Романа 1331. ѿ.*, Краљево 2010.
- Спремић 2005: М. Спремић, *Прекинуѿ усѿон: срѿске земље у ѿозном средњем веку*, Београд 2005.
- Станковић 1991: Р. Станковић, *Датѿирање и водени знаци срѿских ћирилских рукоѿисних књиѿа Пећке ѿѿириѿариѿије*, Археографски прилози 13 (1991) 7–249.
- Станојловић 2016: Ј. Станојловић, *Изборно јеванђеље монаха Романа*, Свет рукописне књиѿе (XII–XVII век), Београд 2016, 266–269.
- Стасовъ 1887: В. Стасовъ, *Славянскѿй и восточнѿй орнаментъ по рукописямъ древноѿго и новаѿго времени*, Санктпетербургъ 1887.
- Стојановић 1902: Љ. Стојановић, *Сѿѿари срѿски заѿиси и најѿиѿиси*, књ. 1, Београд 1902.
- Суботин-Голубовић 2004: Т. Суботин-Голубовић, *Химноѿграфски сасѿѿави Филоѿеја Кокина у хиландарским рукоѿисима*, Хиландарски зборник 11 (2004) 247–272.
- Трифуновић 1974: Ђ. Трифуновић, *Азбучник срѿских средњовековних књиѿевних ѿојмова*, Београд 1974.
- Трифуновић 1990: Ђ. Трифуновић, *Азбучник срѿских средњовековних књиѿевних ѿојмова*. Друго допуњено издање, Београд 1990.
- Трифуновић 2007: *Романов ѿиѿик*, Типик архиепископа Никодима, књиѿа друга. Приредио Ђорђе Трифуновић, Београд 2007, 49–61.
- Турилов 2011: А. А. Турилов, *Заметки о сербских грамотах XIV–XV вв., написанных книжным письмом: проблемы писцов, подлинности и датировки актов*, От Кирила Философа до Константина Костенецкого и Василия Софьянина, Москва 2011, 381–404.
- Харисиѿадис 1977: М. Харисиѿадис, *Перѿаменѿни рукоѿиси државне библѿоѿеке у Берлину*, Зборник Матице српске за ликовне уметности 13 (1997) 177–193 (сл. 1–22).
- Цернић 1981: Л. Цернић, *О аѿѿриѿѿуѿији средњовековних срѿских ћирилских рукоѿиса*, Текстологиѿа средњовековних јужнословенских књиѿевности. Међународни научни скуп 14–16. новембра 1977, Београд 1981.
- Цернић 1991: Л. Цернић, *Оѿис ћирилских рукоѿиса Народне библѿоѿеке Срѿије*, I, Палеографски албум, Београд 1991.
- Цернић и др. 2012: Л. Цернић, Б. Јовановић-Стипчевић, К. Мано-Зиси, *Оѿис ћирилских рукоѿисних књиѿа манаѿѿира Високи Дечани*, књиѿа трећа, Палеографски албум, Београд 2012.
- Шакота 1982: М. Шакота, *О једној мало ѿознаѿој дечанској сѿѿарини. Крсѿѿ сѿѿарца Несѿѿора*, Саопштења Републѿичког завода за зашѿиту споменика културе XIV (1982) 51–61.

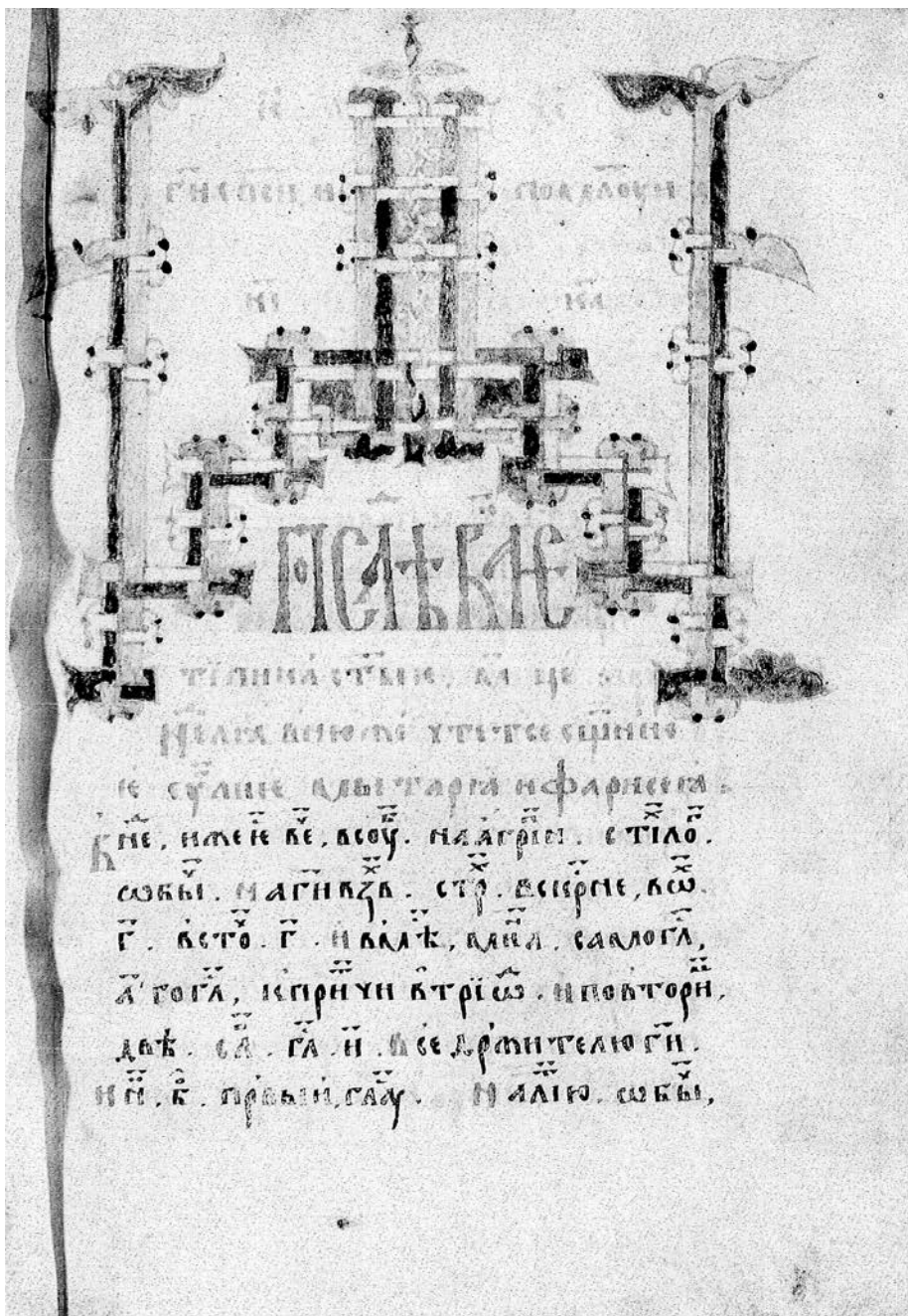
- Штавланин-Ђорђевић и др. 1986: Љ. Штавланин-Ђорђевић, М. Гроздановић-Пајић, Л. Цернић, *Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије*, Београд 1986.
- Яцимирскій 1921: А. И. Яцимирскій, *Берлинская королевская библиотека, Описание южно-славянских и русских рукописей заграничных библиотек*, том I, Петроградъ 1921.
- Marava-Chatzinicolaou, Toufexi-Paschou, 1985: A. Marava-Chatzinicolaou, S. Toufexi-Paschou, *Catalogue of the illuminated byzantine manuscripts of the National library of Greece, Volume II, Manuscripts of New Testament texts 13th – 15th century*, Athens 1985.
- Mateic, Bogdanovic 1989: M. Mateic, D. Bogdanovic, *Slavic codices of the Great Lavra monastery*, Sofia 1989.
- Matthes 1990: E. Matthes, *Katalog der slavischen Handschriften in Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland*, Wiesbaden 1990.
- Mošin 1952: V. Mošin, *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije*, II. dio, *Reprodukcije*, Zagreb 1952.
- Mošin 1955: V. Mošin, *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I. dio, *Opis rukopisa*, Zagreb 1955.
- Treasures of Mount Athos 1997: *Treasures of Mount Athos*, Thessaloniki 1997.

Jovana Stanojlović

ORNAMENTATION IN THE MANUSCRIPTS
WRITTEN BY THE MONK ROMAN
(THE SECOND HALF OF THE 14th CENTURY)

SUMMARY

In 1331, Roman, the eminent monk at the Hilandar monastery, translated from the Greek language a *typikon*. Due to this, Hilandar was provided with the first complete *typikon* (Wuk 49). Along with the *typikon*, he signed another two manuscripts that can be found in the Hilandar manuscript collection: Gospel Lectionary (Hil. 9) and Menaion (Hil. 160), while the Liturgical scroll (Hil. 3/I) is attributed to him on the basis of style. The paper deals with the ornaments of these books. The Gospel Lectionary of the monk Roman, written in 1337, is the most lavishly decorated manuscript and it offers a whole range of decorative solutions. The main ornamental motifs in Roman's books are circles and knots, whose repetition and intertwining result in various compositions. The paper highlights possible models both in Greek, and Slavic books, as well as later manuscripts in which a similar style of ornamentation was nurtured. Having in mind that the place, time and identity of the illuminator are known, the decoration of Roman's books is set as a point of reference for the study of ornamentation of Serbian books in the first half of the 14th century.

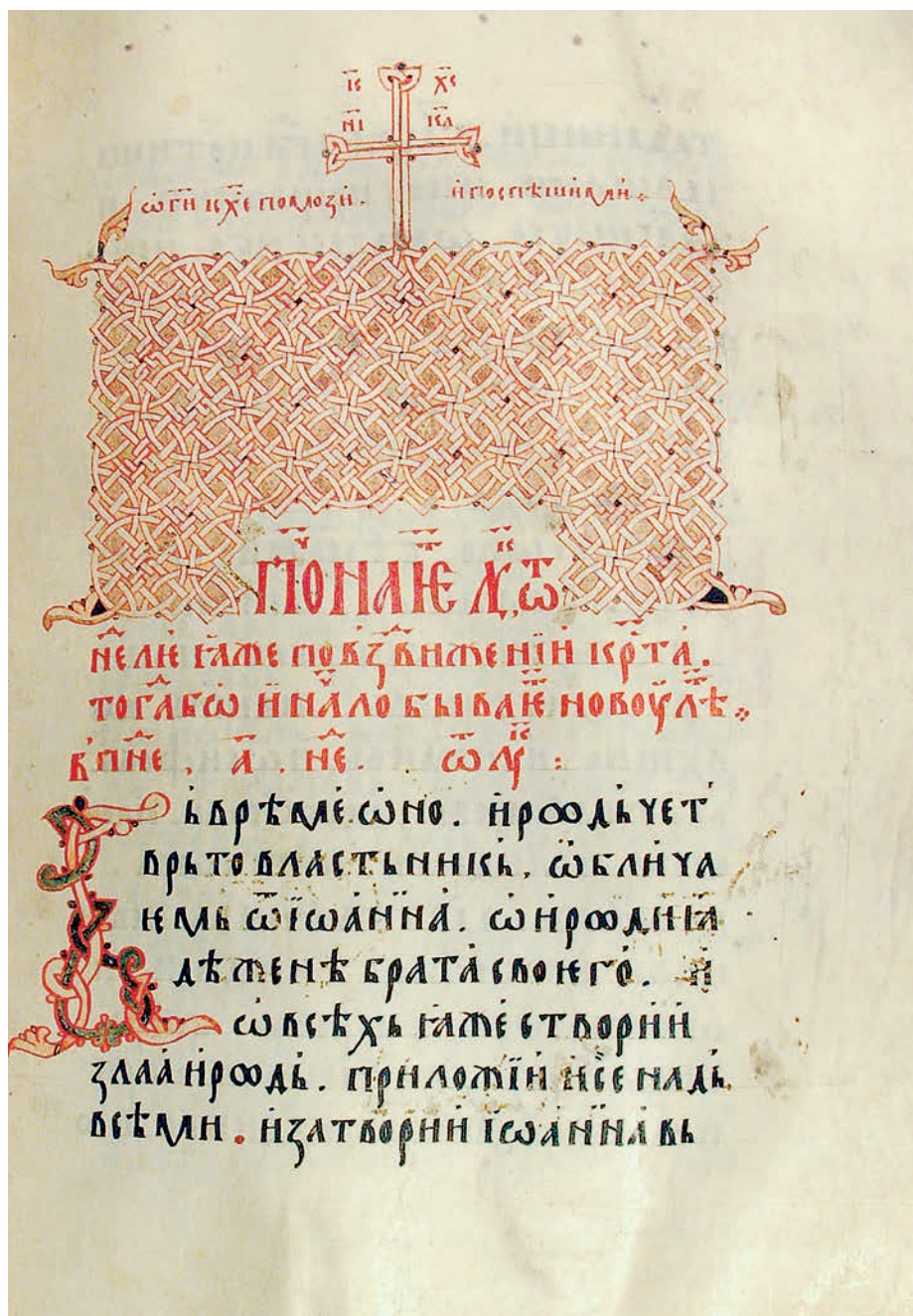
Сл. 1. Романов типик из 1331. године, Wuk 49, л. 151a

Сл. 2. Изборно јеванђеље монаха Романа из 1337. године, Хиландар 9, л. 4а

Сл. 3. Изборно јеванђеље монаха Романа из 1337. године, Хиландар 9, л. 52а

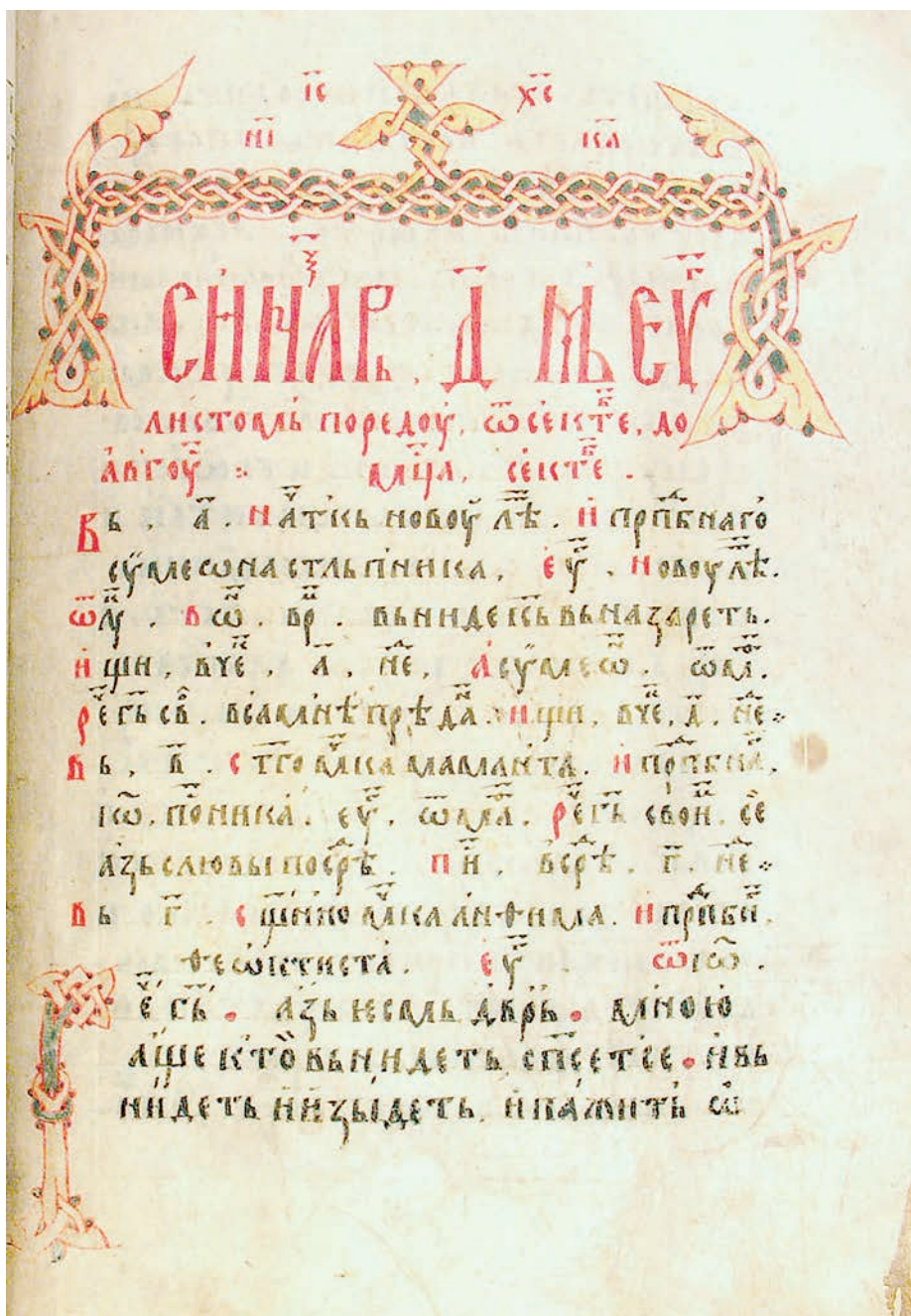
Сл. 4. Изборно јеванђеље монаха Романа из 1337. године, Хиландар 9, л. 130а

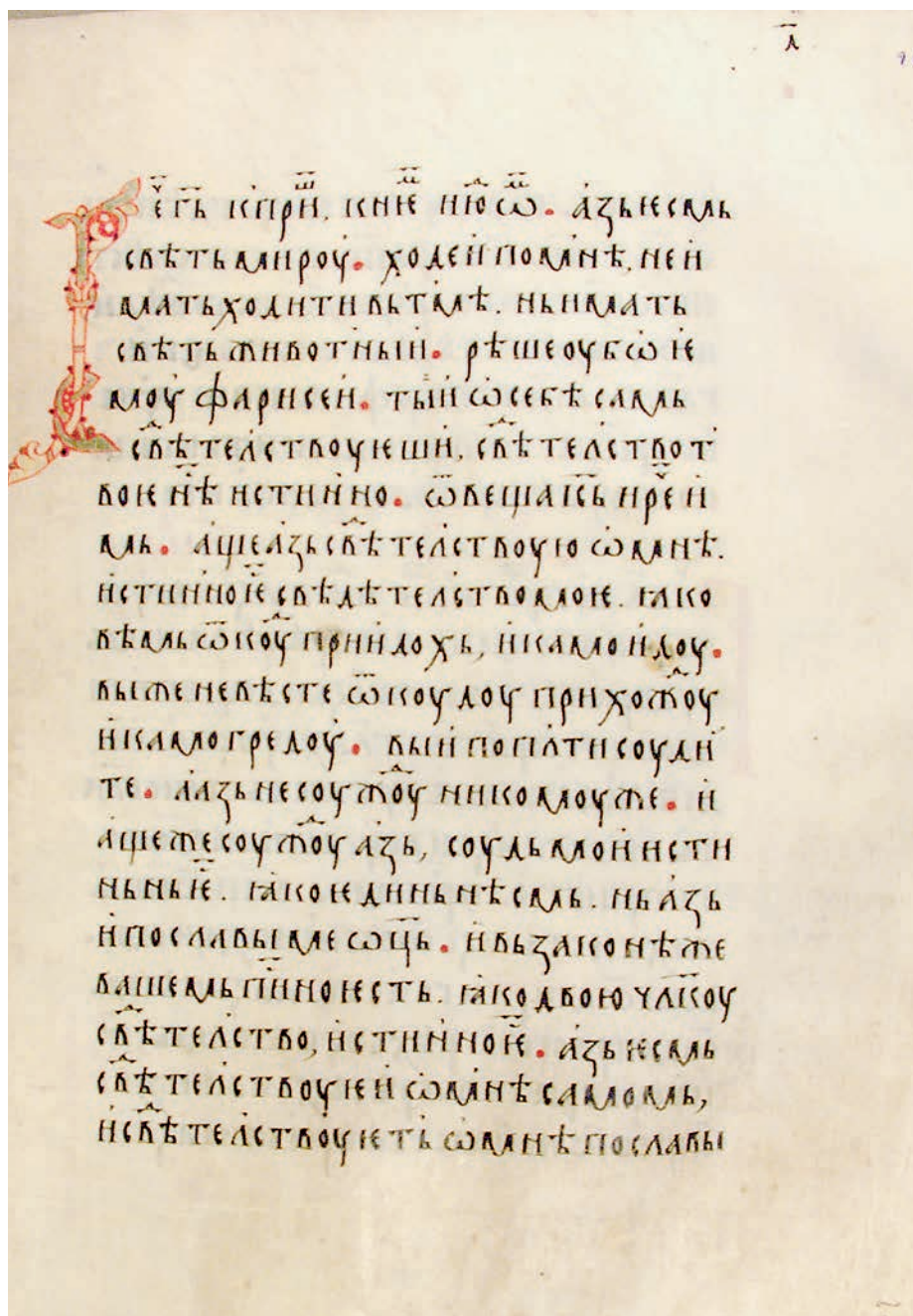
Сл. 5. Изборно јеванђеље монаха Романа из 1337. године, Хиландар 9, л. 235а

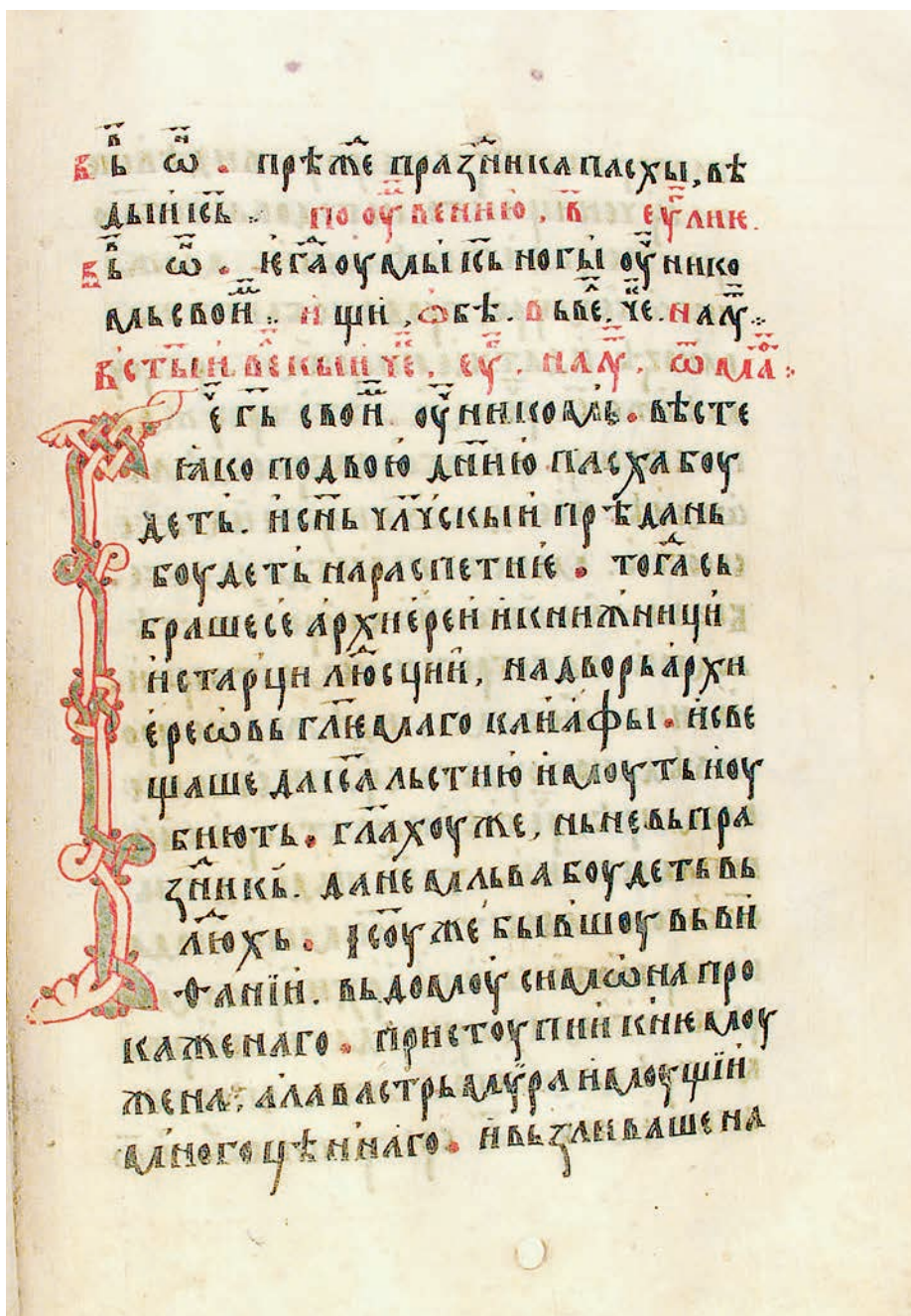
Сл. 6. Изборно јеванђеље монаха Романа из 1337. године, Хиландар 9, л. 260б

Сл. 7. Изборно јеванђеље монаха Романа из 1337. године, Хиландар 9, л. 299а

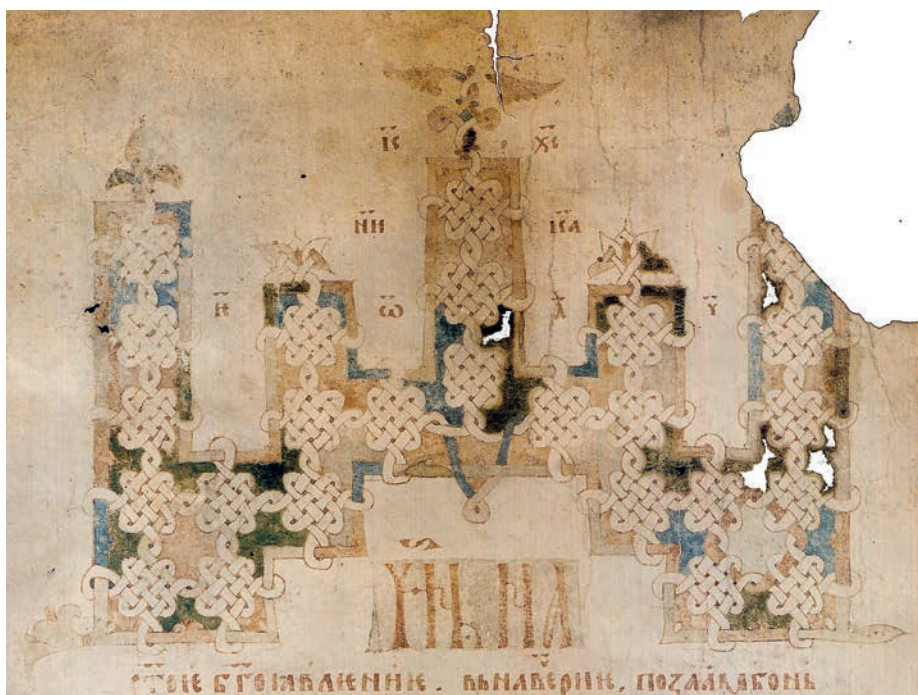
Сл. 8. Изборно јеванђеље монаха Романа из 1337. године, Хиландар 9, л. 26а

Сл. 9. Изборно јеванђеље монаха Романа из 1337. године, Хиландар 9, л. 255а

Сл. 10. Романов минеј из пете деценије 14. века, Хиландар 160, л. 1а

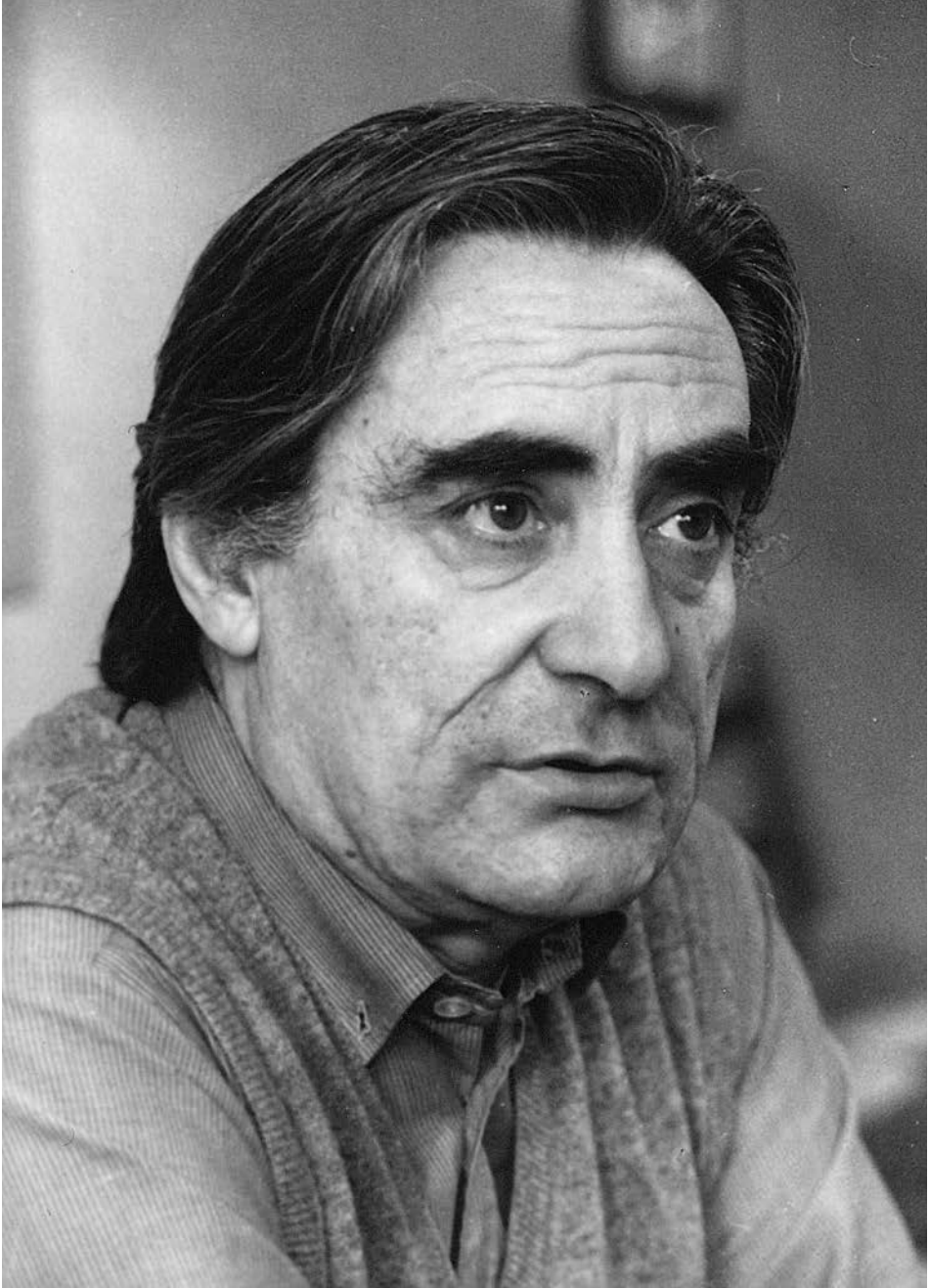

Сл.11. Свитак литургијски из средине 14. века, Хиландар 3/1

ЛИКОВНИ ПРИЛОЗИ

Сл. 1. Димитрије Богдановић

Сл. 2. Димитрије Богдановић, децембар 1985.

Сл. 3. Слева надесно: Драган Недељковић, Дејан Медаковић,
јеромонах Хризостом (Столић), Димитрије Богдановић и непозната особа

Сл. 4. Слева надесно: Соња Богдановић (трећа), Димитрије Богдановић (четврти),
Фрањо Баришић (пети) на промоцији Каталога ћирилских рукописа манастира
Хиландара, САНУ, 1978.

Сл. 5. Здесна налево: Димитрије Богдановић, помоћник управника Народне библиотеке Милорад Најдановић, његова светост патријарх српски господин Герман, непосредно по отварању нове зграде Народне библиотеке (1973)

Сл. 6. Иво Андрић (други слева) у посети Археографском одељењу; слева надесно: Димитрије Богдановић (први), помоћник управника Народне библиотеке Милорад Најдановић (четврти) и манипулант у библиотеци Милан Јакшић (пети)

Сл. 7. Димитрије Богдановић (први слева) са Светозаром Радојчићем и супругом Соњом у Семинару за историју уметности Филозофског факултета

Сл. 8. Димитрије Богдановић (први слева) у Институту за историју уметности Филозофског факултета с Дејаном Медаковићем (у средини) и Радованом Самарцићем (здесна)

Сл. 9. Слева надесно: Димитрије Богдановић, Бранислав Црнчевић, Матија Бећковић, Дејан Медаковић, Душан Радовић и Стеван Раичковић на Светој Гори

Сл. 10. Димитрије Богдановић с колегама у Сентандреји: Стојан Вујичић (други слева), Динко Давидов (седи у средини), Сретен Петковић и Миодраг Јовановић (стоје здесна)

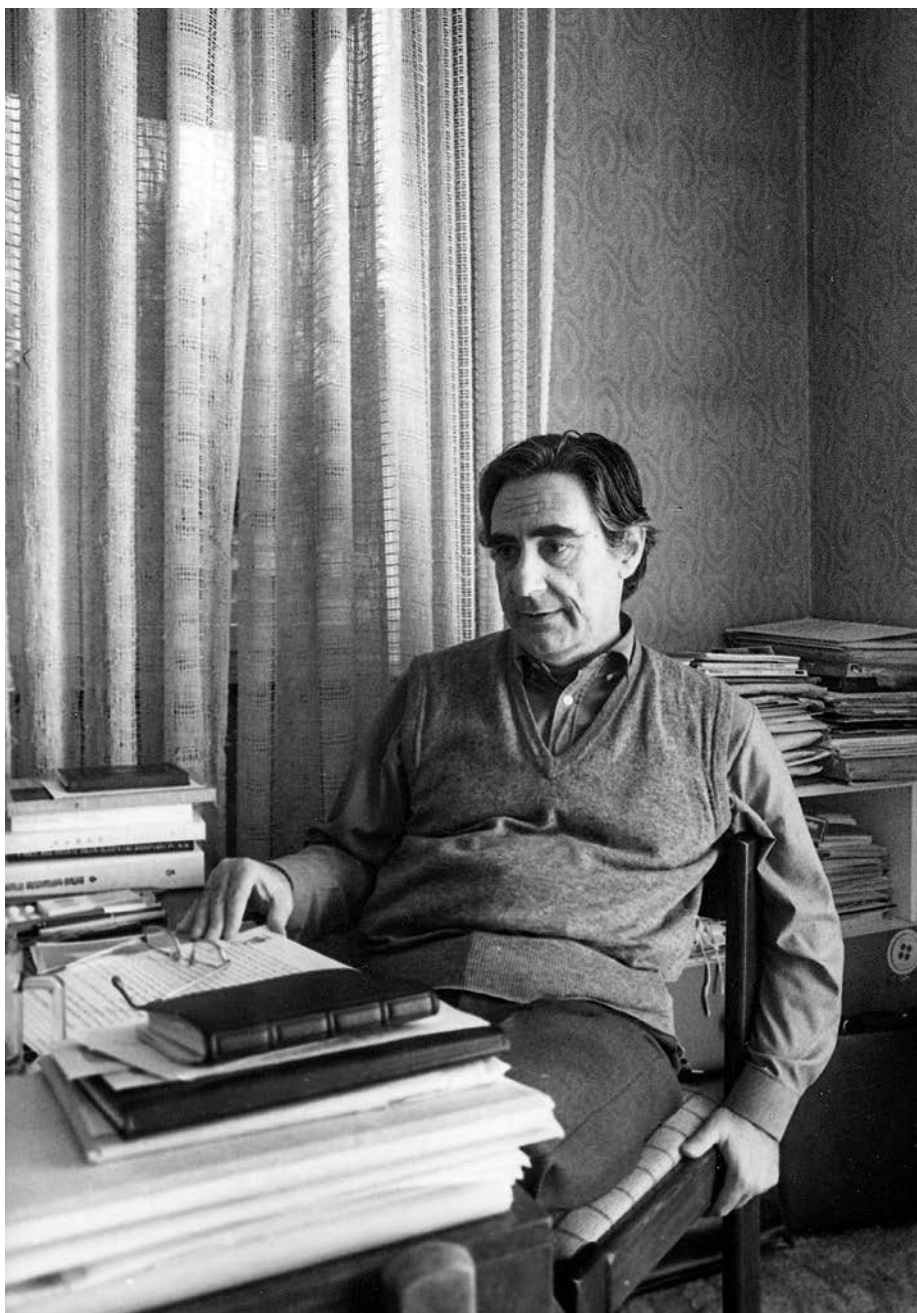

Сл. 11. Димитрије Богдановић с колегама у Раваници: Јованка Калић (прва слева),
Фрањо Баришић (трећи слева), Станислав Хафнер (пети), Радован Самарџић
(шести)

Сл. 12. Димитрије Богдановић с Димитријем Стефановићем у Великој Ремети

Сл. 13. Димитрије Богдановић држи предавање на Универзитету Колумбус (Охајо)

Сл. 14. Димитрије Богдановић у својој радној соби

ix F 70 (5 14)

Зборник ходошки

Ванф, IV + 188 + 3 ; 21,0 x 14,0 ; 16,5 x 8,5 ; 26 ;
 Чешкому изданима

Сб. 1	1 - 8	зан. н. 1, 8
2	9 - 16	зан. н. 9
3	17 - 24	
4	25 - 32	
5	33 - 40	
6	41 - 48	
7	49 - 56	
8	57 - 64	
9	65 - 72	
10	73 - 80	
11	81 - 88	
12	89 - 96	
13	97 - 104	
14	105 - 112	
15	113 - 120	
16	121 - 128	зан. н. 128
17	129 - 136	зан. н. 129, опис. 139 , н. 131, опис. 135
18	137 - 144	зан. н. 140
19	145 - 152	зан. н. 146
20	153 - 160	
21	161 - 169	опис. н. 163
22	169 - 176	опис. н. 174
23	177 - 184	зан. н. 181, 184
24	185 - 188	зан. н. 185, 188 (отра жует.)

Све изданима нешто је за -
 јавно издати; он редовно -
 појави се додатком нешто

Аус. архив = VV

Зам.:
 Брест Прага. иски. до изданима н. 8-9 Мафарија прекописујуће
 црква Карл. мист.; о коме важе записи до н. 9' где гласи: (Тол. 10 1, 8 et 9
 ex libro, Compendium Syntagmatis Matthaei Vlastensis continens, sec. XVI clas-
 taceo in 4., Bibliotheca metropolitana Carlovicensis, transmissa sunt).

До н. 130 где гласи. Маф. црква: Fol. isthoc, hunc spectat, an ad finem
 Codicis, incertum.

Сл. 15. Опис Ходошког зборника (Народни музеј, Праг), радни материјал

Leraan, 26. / 1345
 71, 81, 89, 97, 108, 116, 118, 129, 130
 100' 141
 Leraan, 4. p. 32
 (130/324)

2; 16, 24, 29, 31, 32, 33, 35, 80, 85, 106, 113, 129, 130, 139'

Писку: скупинам за јур-авоути (Омилури),

Писку: скупинам за јур-авоути (Омилури);
 25, 5 x 19, 0 ; 20, 0 x 14, 0 ; (33 - 31, 32, 32, 27, 28)

Писку: скупинам за јур-авоути (Омилури);
 Остале скупинам за јур-авоути (Омилури);

16. 1 1-8 1812
 2 9-16
 3 17-24
 4 25-32
 5 33-40
 6 41-48
 7 49-54
 8 55-62
 9 63-69
 10 70-77
 11 78-85
 12 86-93
 13 94-101
 14 102-109
 15 110-117
 16 118-125
 17 126-133
 18 134-141

1. 14 месеца
 2. 86 месеца
 3. 74 месеца
 4. 141 месеца

1 x 0 = 0
 1 x 6 = 6
 1 x 7 = 7
 16 x 8 = 128
 (141)

Лоције: ознаке словима не слажу се са Лиш.
 због об. (7) која недостаје!

14. 8 91. итд.

Сл. 16. Опис рукописа бр. 32 из збирке манастира Дечана, радни материјал

- (узне редослед)
- К 111) Синтагма Мавроје Влашковић, срп., XIV в. Ђакоп, 294 л. 290 x 225 мм. Замени. 210
- (узне редослед)
- К 112) Синтагма Мавроје Влашковић, срп., XVI в. Ђакоп, 169 л. 320 x 245 мм.
- Минабилна омотача (с. Гаришанин)
- 113) Капоци Матаје, срп., XIV в. Ђеро-Менић, 133 л. 230 x 155 мм. Замени.
- 114) Манах, срп., крај XIV - пр. XV в. Ђакоп, 236 л. 255 x 175 мм. Замени.
- Завеза (са омотачом) као 108
- К 115) Манах, срп., крај XIV - пр. XV в. Ђакоп, 267 л. 220 x 145 мм. Замени.
- 116) Завеза, срп., Жив. Генадија, XVI - XVII в. Ђакоп, 161 л. 210 x 145 мм. Замени.
- 117) Ђорђевић, срп., XV в. Ђакоп, 161 л. 210 x 130 мм. Замени. 162 140

Сл. 17. Радни материјал из 1977. године за Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)

а¹ 111 - 118

в¹ 119 - 126

119-125, 126
меди
корич

Копирање и
замена везе

ПАЗИ: у рукопису је ери-
мизом конзервације. Ју ила-
ибе ипозиче ипозичена група,
пајачена фотирације, профине
мил еловичи иу ерефини дубе
марони (иуер елих иеуорине)
вталя на ерговорител еелу?),
иуке га етеуорил ил еовинса
ефтичуја на ерефини ееме
(иуеи), еорине, ере еере Јеу
иуеелл, еонепочураил!

Копирање конзервације:
уеелл еалител ее еетиваро,
еуеиле иу на еиле еелелле на-
еуеиле. Заеуелла еелле иу 1733
на и. 126 је еада је еопозиче
иуеиле, иуеиле ее еиле ере
еде еиле и еиле еуе еуеиле иу
еелелелле еалител. Еуеиле!
де еелелле иуе иуеиле еуеиле,
еелле иу еиле еалител еуеиле.
на еалителуеиле, еонепочураиле и
иуеиле еуеиле иу еалителуеиле,
еалителуеиле, еалителуеиле, еалителуеиле,
еалителуеиле, еалителуеиле, еалителуеиле,
еалителуеиле!

Веза

и. 1 [Веза Краљу Димитрију, 30. лф.]
иуеиле еуеиле еуеиле иуеиле на еуеиле еуеиле
еуеиле: и еуеиле еуеиле. еуеиле еуеиле еуеиле
еуеиле еуеиле еуеиле еуеиле, и еуеиле еуеиле
еуеиле еуеиле еуеиле еуеиле еуеиле еуеиле, еуеиле

Сл. 18. Археографски опис српског рукописа бр. 267 Народне библиотеке „Св. Кирил и Методиј“ у Софији (1983)

САДРЖАЈ

Уводна реч	7
ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И РУКОПИСНО НАСЛЕЂЕ	11
Мирјана Бошков	
Тропар и кондак кијевском кнезу Владимиру у рукопису Данила Крпца	13
MIRJANA BOŠKOV	
A TROPARION AND A KONTAKION DEDICATED TO THE KIEVAN PRINCE VLADIMIR IN THE MANUSCRIPT OF DANIL KRPAС	33
Зорица Витић	
„Слово о житију светог Антонија“ Гаврила Тројичанина	35
ZORICA VITIĆ	
“THE SERMON ABOUT THE LIFE OF ST. ANTHONY” BY GAVRILO TROJICANIN	45
Јасмина Грковић-Мејџор	
ЧУДО, ДНЕЉ И ДНЕО У СТАРОСЛОВЕНСКОМ ЈЕЗИКУ	55
JASMINA GRKOVIĆ-MAJOR	
ЧУДО, ДНЕЉ AND ДНЕО IN OLD CHURCH SLAVONIC	66
Аксинија Джурова, Диљана Радославова	
Новооткрити фрагменти од Ловешкиа Дамаскин: Предварителни бележки	67
AxINIJA DŽUROVA, DI LJANA RADOSLAVOVA	
NEW-FOUND FRAGMENTS FROM THE LOVECH DAMASKIN: PRELIMINARY NOTES	83
Климентина Иванова	
Панигирик № 282 од Библиотека на Србската патриаршија в контекста на Балканската кирилска книжнина	93
KLIMENTINA IVANOVA	
THE BOOK OF PANEGYRICS AT THE LIBRARY OF THE SERBIAN PATRIARCHATE IN THE CONTEXT OF THE BALKAN CYRILLIC LITERATURE	122

ТОМИСЛАВ ЈОВАНОВИЋ БИБЛИЈСКА И АПОКРИФНА ПОДЛОГА ПРОЛОШКОГ ЖИТИЈА СВЕТОГ ПРОРОКА ЈЕРЕМИЈЕ	123
TOMISLAV JOVANOVIĆ BIBLICAL AND APOCRYPHAL PATTERNS OF THE PROLOGUE VITA OF THE HOLY PROPHET JEREMIAH	142
Јанис Какридис по, последн, последоаџтнџ: ОТ «МЕТАФИЗИКИ ПРЕДЛОГОВ» К ИСТОРИЧЕСКОЙ ГРАММАТИКЕ	149
YANNIS KAKRIDIS по, последн, последоаџтнџ: FROM THE "METAPHYSICS OF PREPOSITIONS" TOWARDS HISTORICAL GRAMMAR	163
МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ ОД БОЖИДАРА ВУКОВИЋА ДО ДИОНИЗИЈА ДЕЛА ВЕКИЈЕ: ИДЕНТИТЕТ И ПСЕУДОНИМ У КУЛТУРИ РАНОГ МОДЕРНОГ ДОБА	165
MIROSLAV A. LAZIĆ FROM BOŽIDAR VUKOVIĆ TO DIONISIO DELLA VECCHIA: THE IDENTITY AND PSEUDONYM IN EARLY MODERN CULTURE	185
КАТАРИНА МАНО-ЗИСИ НЕПОЗНАТИ ПРЕПИС СЛУЖБЕ СВЕТОМ КНЕЗУ ЛАЗАРУ И СЛОВА О КНЕЗУ ЛАЗАРУ ИЗ ТРЕЋЕ ДЕЦЕНИЈЕ XV ВЕКА	187
KATARINA MANO-ZISI AN UNKNOWN COPY OF THE SERVICE TO HOLY PRINCE LAZAR AND THE NARRATION ON PRINCE LAZAR FROM THE THIRD DECADE OF THE 15 TH CENTURY	201
АНИСАВА МИЛТЕНОВА АН УНЕКСПЛОРЕД МАНУСКРИПТ ВИТН АРОСРУПНА ИН ТЕ КОЛЛЕКЦИОН ОФ ВАЛТАЗАР БОГИШИЋ	211
АНИСАВА МИЛТЕНОВА ЈЕДАН НЕПРОУЧЕНИ РУКОПИС КОЈИ САДРЖИ АПОКРИФЕ ИЗ ЗБИРКЕ ВАЛТАЗАРА БОГИШИЋА	226
АЛЕКСАНДАР НАУМОВ ТЕОЛОГИЈА У СПИСИМА ЂУРЂА ЦРНОЈЕВИЋА И БОЖИДАРА ВУКОВИЋА	227
ALEKSANDER NAUMOW THEOLOGY IN THE WRITINGS OF ĐURAĐ CRNOJEVIĆ AND BOŽIDAR VUKOVIĆ	238

ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ ПРИКУПЉАЊЕ ПИСАНИЈЕ ПРЕМА КАТАСТИХУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА (БР. 521): ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ СРПСКЕ ЦРКВЕ И НАРОДА КРАЈЕМ XVII И ПОЧЕТКОМ XVIII ВЕКА	239
LJILJANA I. PUZOVIĆ PIOUS DONATIONS (PISANIYA), ACCORDING TO THE KATASTICH OF THE HILANDAR MONASTERY (№ 521): A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE SERBS AND THE EASTERN ORTHODOX CHURCH IN THE LATE 17 TH AND THE EARLY 18 TH CENTURY	263
ЈОХАНЕС РАЈНХАРТ СЛОВО (ПСЕУДО-)НЕКТАРИЈА ЦАРИГРАДСКОГ „IN THEODORUM MARTYREM“ (СРГ 4300; ВНГ 1768) У СРПСКОСЛОВЕНСКОМ ПРЕВОДУ	265
JOHANNES REINHART THE SERMON OF (PSEUDO-)NECTARIUS OF CONSTANTINOPLE “IN THEODORUM MARTYREM” (СРГ 4300; ВНГ 1768) IN A SERBIAN CHURCH SLAVONIC TRANSLATION	285
НАТАЛИЈА В. РАМАЗАНОВА СЕРБСКЕ СВЕТАТЕЉИ САВВА И АРСЕНИЈ В РУССКИХ ПЕВЧЕСКИХ РУКОПИСЯХ	287
NATALIA V. RAMAZANOVA SERBIAN SAINTS SAVA AND ARSENJE IN RUSSIAN CHANT COLLECTIONS	297
ВИКТОР САВИЋ ПРЕПИС КАРЕЈСКОГ ТИПИКА ИЗ XVI ВЕКА (АХС 134/135)	299
VIKTOR SAVIĆ A 16 TH -CENTURY MANUSCRIPT COPY OF THE TYPIKON OF KARYES (AHS 134/135)	322
ЈОВАНА СТАНОЈЛОВИЋ ОРНАМЕНТИКА РУКОПИСНИХ КЊИГА МОНАХА РОМАНА (ДРУГА ЧЕТВРТИНА XIV ВЕКА)	325
JOVANA STANOJLOVIĆ ORNAMENTATION IN THE MANUSCRIPTS WRITTEN BY THE MONK ROMAN (THE SECOND HALF OF THE 14 TH CENTURY)	344
ЈАН СТРАДОМСКИ DWIE NIETYPOWE REDAKCJE KORMCZEJ ŚW. SAWY W ZBIORACH RĘKOPISÓW CERKIEWNYCH W POLSCE	357

JAN STRADOMSKI TWO COPIES OF AN ATYPICAL RECENSION OF THE NOMOCANON OF SAINT SAVA (KRMČIJA) IN RELIGIOUS MANUSCRIPT COLLECTIONS IN POLAND	373
ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ Хиландар 608 (МИНЕЈ ЗА ДЕЦЕМБАР) – ВЕСНИК ПРОМЕНА У ЛИТУРГИЈСКОМ ЖИВОТУ СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРБИЈЕ	375
TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ HILANDAR № 608 (DECEMBER MENAION): THE HERALD OF CHANGE IN THE LITURGICAL LIFE OF MEDIEVAL SERBIA	397
ЈАНИС ТАРНАНИДИС Слика српске списатељске и духовне делатности у XIII и XIV веку која се јавља у синајским словенским рукописима пронађеним 1975. године	399
YANNIS TARNANIDIS THE IMAGE OF SERBIAN LITTERARY AND SPIRITUAL ACTIVITY IN THE 13 TH AND 14 TH CENTURIES AS REFLECTED IN SLAVIC MANUSCRIPTS FOUND IN 1975 IN THE MOUNT SINAI	410
СЕРГЕЈ Ю. ТЕМЧИН Образ св. Вассиана Константинопольского как модель развития культа св. Прохора Пшинского: гимнография и агиография	411
SERGEY Y. TEMCHIN THE IMAGE OF BASSIANOS OF CONSTANTINOPLE AS THE MODEL FOR THE DEVELOPMENT OF THE CULT OF ST. PROHOR OF RČINJA: HYMNOGRAPHY AND HAGIOGRAPHY	425
БРАНИСЛАВ ТОДИЋ О једном месту у повељи Стефана Немањића Хиландару	427
BRANISLAV TODIĆ ON ONE PASSAGE IN THE CHARTER OF STEFAN NEMANJIĆ FOR HILANDAR	435
МАРИНА В. ЧИСТЯКОВА О јужнословјанских преводима Стишног пролога	437
MARINA V. CHISTYAKOVA SOUTH SLAVIC TRANSLATIONS OF THE VERSE PROLOGUE	455

СЕЋАЊА	457
ВЛАДЕТА ЈЕРОТИЋ ДИМИТРИЈЕ БОГДАНОВИЋ – У МОМЕ СЕЋАЊУ	459
КРАСИМИР СТАНЧЕВ С ДИМИТРИЕ БОГДАНОВИЧ В КОМИСИЈАТА ЗА РЪКОПИСИ НА СИВАЛ	463
ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ СЛУЖБА ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ У ЧАСТ И СПОМЕН ЧУДОТВОРНЕ ЈОЈ ИКОНЕ ВЕЛИКОРЕМЕТСКЕ: ОСВРТ НА ПРЕВОД АКАДЕМИКА ДИМИТРИЈА БОГДАНОВИЋА	469
ЛИКОВНИ ПРИЛОЗИ	473

SCALA PARADISI
АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ У СПОМЕН
1986–2016

СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК
Књига 1

Уредник серије
Јасмина Грковић-Мејџор

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Технички уредник серије
Виктор Савић

Обрада ликовних прилога, слог и прелом
Мирослав Лазић

Тираж
400 примерака

Штампа и повез
Службени гласник, Београд

© Српска академија наука и уметности
2018

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

811.163.1(082)

091=16(082)

SCALA paradisi. Академику Димитрију Богдановићу у спомен : 1986–2016 : примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности, од 26. јуна 2018. године, на основу реферата академика Јасмине Грковић-Мејдор и иностраног члана Анатолија Аркадјевича Турилова / уредници Анатолиј Аркадјевич Турилов ... [и др.]. – Београд : САНУ, 2018 (Београд : Службени гласник). – 487 стр. : илустр. ; 24 см. – (Словенски и српски средњи век / Српска академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности, Старословенски одбор ; књ. 1)

На спор. насл. стр.: Scala paradisi. Scripta in memoriam Demetrii Bogdanović viri academici : 1986–2016. – Радови на више језика. – Тираж 400. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Резимеи на енгл. или срп. језику.

ISBN 978-86-7025-802-0

а) Старословенски језик – Зборници

б) Словенски рукописи – Зборници

COBISS.SR-ID 271614988